

STIER MIKLÓS

Adalékok az 1920-as évek eleji szociáldemokrata baloldali ellenzéki mozgalom kialakulásához

A Tanácsköztársaság leverését közvetlenül követő fehérterror szinte felmérhetetlen károkat okozott a magyar munkásmozgalomnak. Az a közel százezernyi emigráns, akik valószínűleg a megtorlás elől, illetve a pusztá létükért voltak kénytelenek elhagyni az országot, s az az ötezer halott, ki a munkásmozgalom hősi vértanújának tekinthető, éppen a munkásosztály legáldozatkészebb, legforradalmibb részének érzékeny veszteségét jelentette.

Üldözés következett az élők és itthonmaradottak soraiban is. A legkisebb gyanú esetén meghozták, véresre vertek embereket. Állandóak voltak az atrocitások, letartóztatások, a vidéken mindennaposak a pofozással egybekötött esendőségi vallatások. Az internáltak és bebörtönzöttek száma elérte a hatvanezretet. Ilyen körülmények között a munkásmozgalom egy időre valószínűleg megdermedt, ájult mozdulatlanúságba merevedett. A KMP kénytelen volt beszüntetni tevékenységét; igaz, hogy csak átmeneti jelleggel, de mégis hallgatott. Bár a proletárdiktatúra leverését követő időszakban az 1919 augusztusában újjáalakult Magyarországi Szociáldemokrata Párt legalitást nyert, az adott helyzetben, 1919—1920-ban azonban még a szociáldemokrata párt-szervezetek sem működhettek zavartalanul. Üldözték ekkor még a szociáldemokratákat is éppúgy, mint a kommunistákat. A munkásmozgalomra hátráló irtózatot ellenforradalmi nyomás (a fehérterror, Friedrich és a román királyi hadsereg letartóztatásai) következtében az MSZDP élére is csak egy erősen reformista, opportunistá réteg kerülhetett, amely még a régebbi szociáldemokrata vezetőséghez (Garamihoz, Buchingerhez) képest is világos jobbrtolódást jelentett, s a párt vezetése szinte kizárólagosan jobboldalivá vált.¹

Ennek a jobboldali, megalkuvó vezetésnek lett eredménye az ún. Bethlen—Peyer paktum, amely a későbbiekben „természetszerűleg ellenzékét támasztott a pártban”.² A szociáldemokrata baloldali ellenzéki mozgalom kialakulásának természetesen csak közvetlen kiváltó okát jelentette ez a megegyezés, s a jobboldali vezetőség egész paktum-politikája. Mélyebben fekvő, általános okát egyrészt a fent vázolt politikai viszonyokban, másrészt abban a gazdasági helyzetben kell látnunk, melynek jelzői a 20-as évek elejének rettentő alacsony életszínvonala, az infláció erősödése, s az adott, hallatlanul nehéz szociális helyzet javításáért, a bérek emeléséért folytatott sztrájkok és egyéb munkás-szervezkedések. A szociáldemokrata baloldali ellenzéki mozgalom az MSZDP-on belül 1922 tavaszán induló, a jobboldali vezetéssel szemben álló baloldali szocialisták szervezkedése volt, amelyet 1923—24-től egyre erőteljesebben irányítottak a KMP Magyarországra küldött vezetői.

A 20-as évek baloldali szociáldemokrata ellenzéki mozgalma a levett Tanácsköztársaság után nem közvetlenül jelentkezett. 1920 májusában a Rendőrfőkapitányság által „gyárigazgatók, üzemi tisztviselők, mérnökök és napszámosok egybevetett jelentései alapján” összeállított „helyzetkép” szerint a budapesti munkásság politikai magatartása és hangulata általában kielégítő, köreiben nyugalom tapasztalható. A jelentés rámutat arra is, hogy ahol nyomott a hangulat, s némi szervezkedés nyomait lehet felfedezni, ott is elsősorban a drágaság s az alacsony bérek miatt észlelhető nyugtalanság. Csak néhány üzemben (pl. a Neuschloss—Lichtig parkettgyárban, a Hoffer és Schrantz Mezőgazdasági Gépgyárban és a nagyobb malmokban) tapasztalható újabb szervezkedés, komolyabb bérmozgalom és „a kommün alatt felbomlott munkafegyelem” tartós hatása.

Érdekes a helyzetkép a munkásság politikai szervezkedésének az SZDP és a keresztény-szocialista párt közötti megoszlása szempontjából is. A budapesti üzemek munkásainak túlnyomó többsége a szociáldemokrata párt szervezeteihez tartozott, és megőrizte a Tanácsköztársaság emlékét.³

¹ Vö. *Fehér András*: Az MSZDP újjászervezése és politikája . . . PTK. 1963. 1. sz. 82. l.

² A II. Internacionálé különbizottságának jelentése az 1925 januári bécsi tárgyalásokról. *Pártgyűlési Jegyzőkönyv*, 1925. 27. l.

³ Föv. Lt. Bp-i Főkapit. hiv. eln. res. 1919—1926. 6—1920.

Ezt érezvén 1920. május 1-re „a közrend fenntartása és biztosítása érdekében” — bármilyen megnyugtató képet is adott a fenti jelentés — erős rendőri készültséget foganasított a Budapesti Főkapitányság. Kiadott utasításai szerint „megfelelő számú rendőrnek” s „az összes tisztviselőnek és alkalmazottnak egész nap készenlét- és tartalékszolgálatban” kellett lennie, s mintegy tíz—tizenkétezer embert köteleztek arra, hogy „április 29—30, május 1- és 2-án a munkában töltött időt kivéve lakásukon” tartózkodják. (Elsősorban azokra vonatkozott, „akik a bolsevizmus szempontjából — egyébként is — rendőri felügyelet alá helyeztettek.” Ezeket figyelmeztették arra is, hogy „lakásuk elhagyása esetén rendőri büntető és internálási eljárást” indítanak ellenük.)⁴ A rendőri terror ellenére a mindent átszövő detektív- és spici hálózat következtében viszonylag sok letartóztatással járt 1920 május elseje.

Ezen konkrét eseten kívül — a különböző hatósági jelentések alapján állíthatjuk — szerte az országban mindenütt voltak a Tanácsköztársaság emlékéhez hű munkások, akik „még mindig nem tudtak megszabadulni bolsevista irányú lélekmelegéstől”.⁵ Az üzemekben is vállvetve küzdöttek kommunisták és szocialisták, együtt szervezték a bérmozgalmakat, együtt álltak ki a lefogottakért. Ebben rejlik egyik alapvető oka annak, hogy a szervezett munkásság vezetői és funkcionáriusai elvesztésének dacára is megvédelmezte régi harci szervezeteit.

Mindez azonban még egyáltalán nem jelentett szervezett baloldali ellenéki megmozdulást, csupán azt mutatta, hogy voltak baloldali érzésű szocialisták, egyszerű munkásemberek, akikre egy később meginduló szervezkedésben számítani lehetett.

A munkásmozgalom újjáéledésének, a szervezkedések megindulásának kedvező nehéz gazdasági helyzet 1921-re már megmutatta hatását. Ez év elejére ugyanis egyre több helyütt — elsősorban a nehéziparban — megindultak a béremelésért folytatott sztrájkmozgalmak. A vas- és fémmunkások 1921. július 24-i bizalmi értekezletének határozati javaslata még az általános sztrájk megindítását is kilitásba helyezte arra az esetre, ha a munkások nem kapják meg a kért drágasági pótlékot.⁶

A szocialista munkások hangjának erősödése, fokozódó szervezkedési törekvések valóban a szociáldemokratáknak az üzemeken belüli „újjáéledéséről” tanúskodnak. A budapesti vas- és fémmunkások 1921. november 5-i „igen izgatott hangulatban” lefolyt gyűléséről kivonuló tömegben „egyesek a köztársaságot, Károlyi Mihályt és az elítélt népbiztosokat éltették”.⁷ A munkásmozgalom éledését nagyban elősegítette a kommunisták kezdődő tevékenysége is. Sokan minden felső szervezeti kapcsolat nélkül is tovább folytatták felvilágosító, agitációs szervező munkájukat. A szakszervezeti kongresszus kiküldötteinek 1921. december 3-i előértekezletén Propper támadta a kommunistákat, akik „Magyarországon a sejtrendszer helyett a szakszervezetekben akarnak elhelyezkedni, és itt akarják tevékenységüket kifejteni”.⁸

A munkásság egyre élénkülő mozgalmának ellenére sem beszélhetünk még ekkor a szociáldemokrata párton belüli tudatos, szervezett baloldali ellenzékéről. Ekkor még a szervezett munkások, akik a terrorista támadások és zaklatások ellenére is hűségesek maradtak a szervezeteikhez, e szervezetek és a maguk üldöztetését azonosnak tudták. Jobboldali vezetőik megalakuló politikájában, amelyet ezek a szakszervezetek védelmével indokoltak, a szervezett munkások többsége még nem ismerte fel e politika gyakorlati veszedelmét.⁹

A baloldali érzésű szocialisták éppen a kormánnyal kötött megegyezést követő időkben kezdtek szervezkedésbe. Maga a szociáldemokrata vezetőség is számított arra, hogy éppen a paktum miatt igen erős ellenzék fog keletkezni. Sejtették, hogy „árulást fognak kiáltani” rájuk, s bár félték a „munkásosztályon (értsd: az SzDP-n — SM) belüli széthúzástól”, kénytelenek voltak mégis kijelenteni, hogy „el tudnak képzelni egy különálló balszárnyat is a magyar szocialista mozgalomban”.¹⁰ Bár a kormány és a párt egyes vezetőinek (Peyer, Miákits, Farkas, Propper, Jászai) tárgyalásai s a megegyezés jegyzőkönyve titkos jellegűek voltak, a megbeszélésekről mégis szűrődött ki néhány hír. Maga a Népszava is kénytelen volt foglalkozni a kormánnyal folytatott tárgyalásokkal, sőt 1922 januárjában egyenesen arról panaszkodott, hogy a kormány nem tartotta be a velük kötött megállapodást.¹¹ A szociáldemokrata munkásság tehát értesült a tárgyalásokról. A Népszava természetesen arról írt csak, ami keveset sikerült kiharcolni a kormánnyal. Ez eleve magában hordozta azon kérdés felmerülésének a lehetőségét, hogy mi lehetett az ellenszolgáltatás. A Népszava pedig rendkívül taktikátlanul eszeveszett tagadásba kezdett, „Gyalázatost mendemonda, felelőtlen pletyka” — világosítja fel munkás-olvasóit.¹²

⁴ Ld. uo. 6—1920.

⁵ Miskolci „T” tisztek jelentése a borsodi munkásmozgalomról. Közl. *Gazsi József*: Adalékok a borsodi munkásmozgalom történetéhez. Borsodi Szemle 1961. 1. sz. 27. 1.

⁶ Főv. Lt. Bp.-i Főkapit. hiv. eln. res. 1919—1926. 4—1921.

⁷ Uo. 10—1921.

⁸ Uo. 6—1921.

⁹ Vö. *Elek László*: Az MSZMP néhány kérdéséhez. PtK. 1961. 2. sz. 147. 1.

¹⁰ Népszava, 1921. dec. 24.; Bécsi Magyar Újság, 1921. dec. 27.

¹¹ Népszava, 1922. jan. 14.

¹² Népszava, 1922. jan. 2., jan. 5.

Ezen közvetlen adatokon túlmenően, a párt és a szakszervezetek gyakorlati politikájából (nem támogatták az 1922. évi gazdasági harcokat, feladták a köztársasági propagandát, nem szerveztek néhány jelentős szakmát, az SzDP néhány vidéki szervezete a kormánypártra adta szavazatait 1922 májusában¹³) ezután egyre nyilvánvalóbbá vált a jobboldali vezetőségnek a rendszerrel való megegyezésre törekvő politikája. Ez vezetett ezután a baloldali érzésű munkásoknak a párton belüli szervezetteiből jellegetű mozgalmaira. Nagy segítséget nyújtott erők összefogására az 1922 februárjában induló illegális Kommün, amely már második számában (március elején) rámutatott a KMP-nek az ellenzékkel kapcsolatos távlati tervére, s 1922 júniusában világosan meg is fogalmazta az ellenzéki szervezetek további feladatait. Az SzDP pártszervezeteiben alakult illegális kommunista pártsejteknek „igyekezniük kell maguk köré tömöríteni nemcsak a kifejezetten kommunista elemeket, hanem mindazokat a munkásokat, akik elégedetlenek a párt jelenlegi mérsékelt polgári irányzatával, s akik hívei az osztályharcnak. A szociáldemokrata pártszervezetekben működő kommunista pártsejtekből s a körjük tömörült ellenzéki, még nem kifejezetten kommunista elemekből fokozatosan ki fog alakulni a pártnak egy forradalmi irányzata, a párt balszárnya. Ez a balszárny hivatva lesz arra, hogy kellőleg megerősödjön, mint legalábbis osztályharcos frakció idővel megalakuljon a párton belül. Ez a baloldal később az önálló legalábbis kommunista tömegpártnak egy számban tekintélyes részét fogja szolgáltatni. A még politikailag bizonyos tekintetben nem határozott irányú és szervezetenként szigorúan ki nem kristályosodott ellenzék azonban nem válhatik másként alapjává egy igazi osztályharcos pártfrakciónak, s később a legalábbis kommunista tömegpártnak, csak abban az esetben, ha legalább az ellenzék vezetői már ma is tudják, hogy mi a célja az ellenzéknek, hogy hogyan kell vezetniük az elégedetleneket.” A Kommün tanácsaival, útmutatásaival készültek az ellenzéki munkások azokra az alkalomokra (bizalmi gyűlések, műhelyértekezletek stb.), amelyeken kifejtették az SzDP jobboldali vezetőségével szembeni elégedetlenségük okait, a párt hivatalos törekvésein túlmenő követeléseiket és egyáltalán a párt osztályharcos alapon történő megújítását.¹⁴

1922-ben már feltűnik Vági István neve is. A győri kapitányság vezetője jelenti, hogy amikor Vági párttitkár részt vett egy munkásgyűlésen, akkor kénytelen volt a tisztviselő mellé 8–10 rendőrt is kiküldeni. „mert a szenvedélyes hangú, elfajult és veszedelmesül válható szónokokok veszélyeztették a közrendet és másképp a gyűlés feloszlásának nem lehetett volna érvényes szerezni.”¹⁵

Az év folyamán egyre több helyen alakultak ellenzéki csoportok. Az első ellenzéki frakciókkal az esetek többségében még nem találták meg azonnal a kapcsolatokat a nem is minden üzemben, vagy szociáldemokrata pártszervezetben működő illegális kommunista sejtek. Ezeknek a — véleményünk szerint — többségben levő, első szervezeteknek programjáról, célkitűzéseiről, követelményeiről jó áttekintést adhat az egyik ilyen — magát a „Magyarországi Szociáldemokrata Párt elégedetlenkedői”-nek nevező — ellenzéki csoport kiáltványa. Legfőbb feladatuknak azt tekintették, hogy megindítsák a harcot a jobboldali vezetők ellen, akik „élősködő zsarnokként... a munkásságot a maguk céljaira akarják kihasználni”. Egyben az a tény is világosan tükröződik az említett dokumentumban, hogy a mozgalom még a szervezkedés kezdeti stádiumában tartott 1922-ben, s a tulajdonképpeni vezetőt, vagy vezetőerőt, ill. a mozgalom jellegét az egymástól sokszor függetlenül szervezkedő ellenzéki csoportok még nem találták meg, ill. nem tudták helyesen megítélni. „Indítsunk a szociáldemokrata pártban egy reformációt! — hirdették. Majd akad közöttünk is, vagy a többi elvtársak között megfelelő reformátor, aki helyes irányba tereli a munkásmozgalmat.” Legutóbbi, kiemelt gondolat pedig arra mutat, hogy a szervezkedni még csak éppen kezdő baloldali szocialisták nem egészen világosan kimondott célja: az akkori jobboldali, oportunisták pártvezetés elleni harc, a szociáldemokrata pártnak az osztályharc útjára való visszavezetése.

Követeléseik lényegében két fő kérdés köré csoportosíthatók. Egyrészt a pártdemokrácia helyreállításáért szállnak síkra, s ennek érdekében kívánják a párton belüli szólásszabadságot, az általános, titkos választójogot, új vezetőség választását, a választásokra munkásokból álló jelölő bizottságot és a megválasztott vezetőknek tisztségeikről való visszahívásának jogát, másrészt pedig a párt- és szakszervezeti bürokrácia ellen irányítják támadásukat, amikor a vezetőség fizetésének nyilvánosságra hozatalát s a fizetett vezetők számának csökkentését követelik.¹⁶

Ez az ellenzéki program, célkitűzés s a feltüntetett követelések eléggé szegényesek. Eszmei tisztázatlanságot és magasabb színvonalú vezetés hiányát tükrözik, de ugyanakkor érződik az is, hogy az 1920-as évek eleji szociáldemokrata munkásmozgalom valóságos, élő, mindennapi problémáiban fogantak, amelyek idővel, megfelelő eszmei és gyakorlati vezetés mellett továbbfejlesztve, alkalmasak lehetnek arra, hogy az általuk megmozgatott baloldali érzésű munkások

¹³ Magyarai miniszteri osztálytanácsos távirata. OL. ME. 1922-es választások, 277. Közl.: *Réti László: A Bethlen—Peyer paktum. Magyar Történelmi Társulat. 1951.*

¹⁴ Ld. Kommün 1922 márciusi, ápr. 19-i, máj. 10-i és jún. 14-i számaikat.²

¹⁵ Föv. Lt. Bp-i Főkapit. hiv. eln. res. 12—1922.

¹⁶ Uo. Kiáltvány. 16—1922.

magvát alkossák a későbbi egységes, szervezett szociáldemokrata baloldali ellenzéki mozgalomnak.

Az ellenzéki mozgalom először — egyelőre még kisebb nyilvánosság előtt — 1922 augusztusában a vasmunkások küldöttközgyűlésén használta fel a künálkozó alkalmat arra, hogy „ostromot” indítsa a jobboldali szakszervezeti vezetők „hadállásai ellen”. Igaz, hogy ez a megmozdulás még csak néhány bátor felszólaló kritikáját jelentette lényegében, s nem a szervezett ellenzék jól előkészített, egységes fellépését, igaz, hogy a kritika éle sem a legfontosabb kérdésekre irányult, mert csak a vidéki szervezetek elhanyagolása miatt s a szocialista oktató-nevelőmunka színvonalának emeléséért szólaltak fel az ellenzékiek, követelve a természettudományi és közegészségügyi előadások mellett „a szocializmusról, munkásmozgalomról, nemzetköziségről, az osztályharc elméleti és gyakorlati kérdéseiről szóló előadásokat is.” mégis ezt az eseményt kell az ellenzéki mozgalom első nyilvános fellépésének, első számottevőbb sikerének tartanunk.¹⁷

Az ellenzéki mozgalom megalakulása és első fellépései után a szociáldemokrata és szakszervezeti vezetők féltek az ellenzéki felvonulástól. 1922 nyaratól például nem hívtak össze egyetlen népgyűlést sem, s egyre ritkábbakká váltak a szakmai értekezletek, taggyűlések a szakszervezetekben is. Az őszi, kerületi pártértekezleteken — még e felaprózott gyűléseken — is ellenzéki hangulat uralkodott. A baloldali munkások sok helyen éltették Bokányit, s követeltek forradalmi harcot.¹⁸

1922 második felében a szociáldemokrata munkások, s méginkább a baloldali szocialisták érdeklődésének előterébe egyre inkább a közelgő pártkongresszus került. Nagy szerepet vállalt a kommün az ellenzéknek a pártkongresszusra való felkészítésében is. Már 1922 júniusában követeltette velük, hogy kényszerítsék ki a pártkongresszus összehívását, ahová „jól felkészült, népszerűbb, jól beszélő kommunista vagy baloldali ellenzéki küldöttek” jelölését igyekezzenek elérni. Feladatuk az lesz, hogy a pártkongresszus előtt kifejezésre juttassák az elégedetlenséget, leleplezzék a vezetőség megalkuvó politikáját, s „használják fel az alkalmat az ellenzéki mozgalom tömörítésére”. A Kommün arra is figyelmeztetett, hogy csak „a valóban áruoló vezetőket támadják”, mégpedig „biztos, kézzelfogható adatokkal . . . olyanokkal, amelyeket a napi élet szolgáltat, s amelyeket éppen ezért a munkások könnyen megértenek. A pártkongresszus előkészítése és maga a pártkongresszus lesz az ellenzék első, komoly erőpróbája.”¹⁹

Sajnos a nagy szeptemberi letartóztatások után (majdnem száz kommunistát fogtak el) a Kommünnek el kellett némulnia, s így a KMP segítsége éppen egy fontos időszakban nem érvényesülhetett. A szociáldemokrata baloldali ellenzéki mozgalom azonban 1922 végére már elérte a szervezethez az azt a fokát, amelyen eléggé veszélyes, „elmérgesedett helyzetet” teremtett a pártvezetőségnek.

A Főkapitányság egyik igen fontos iratából, az 1922-es decemberi szociáldemokrata pártkongresszus küldötteinek december 23-án este tartott előértekezletéről készült rendőrségi jelentésből eddigi ismereteinket jelentősen kiegészítő következtetéseket tudunk levonni a szociáldemokrata baloldali ellenzéki mozgalom akkori szerepére vonatkozóan.

A pártgyűlésről készült jegyzőkönyv alapján csak az derül ki, hogy az ellenzék — a nagy letartóztatások után — nem kapva kellő támogatást a kommunista csoportoktól, „nem vonult fel szervezeten”, s a jobboldali vezetőség könnyen visszaverte az ellenzék támadásait, bírálatait.²⁰ Az említett jelentésből viszont kiténik először is az, hogy az ellenzéki fellépésre komolyan számítottak Peyerék, s azért hívták össze az előértekezletet, hogy már ott megpróbálják leszerelni az ellenzéki szónokokat, mérsékelni fellépésüket, másodsor pedig az, hogy az ellenzék már az előértekezleten is — sőt elsősorban ott — erőteljes felszólalásokkal bírálta a jobboldali vezetőséget. „Jellemző, hogy a vidéki párttitkárok igen nagy része az ellenzékkel együtt kiabált” — írja a jelentés. Bátor kritikával, éles vitákkal szorították védekezésbe a jobboldali pártvezetőséget, amelynek nevében Peyer kérte a küldötteket, hogy „egyik-másik elégedetlenkedő ne szerezzék meg . . . a polgári pártoknak azt az örömet, hogy a pártban a széthúzás milyen mérvű. Azt kívánja és várja a vezetőség, hogy a párt kifelé egységfrontot mutasson.” Az ellenzék ekkori vezérszónoka, Pajor Rudolf tiltakozott az ellen, hogy „a vezetőség a párt érdeke címén a felszólalók szájára szájkosarat” tegyen. Követelte „a vezetőség azonnali elmozdítását”, s leszögezte, hogy „nem az itt jelenlevők szavazatától teszi függővé, hogy mit szabad majd elmondani, mert neki megbízói vannak, akik őt látták el utasításokkal”.

Több ellenzéki felszólalás igen súlyosan bélyegezte meg az akkori pártvezetőség munkáját. Az egyik küldött például „primitív dilettantizmussal” vádolta Piklet, Györkit és társait. Általános volt az ellenzék részéről a régi szociáldemokrata vezetők, Garamiek említése szemben az akkori vezetőséggel. Az adott helyzetben ez is ellenzéki álláspontot tükrözött. Egészen durva

¹⁷ Ld. Kommün, 1922. aug. 23.

¹⁸ Uo. szept. 13.

¹⁹ Uo. jún. 14.

²⁰ A magyarországi munkásmozgalom története 1919—1929. Tananyag. Bpest, Kossuth Kiadó. 1958. 42. 1

— az elégedetlenség mértékét jól tükröző — támadások hangzottak el, s ennek alapján valóban várakozáson aluli az a kép, amely viszont a kongresszusi jegyzőkönyvből tárul elénk.²¹ Az előérteket „kétszeri szavazás után, végre nyolc szótöbbséggel azt mondta ki, hogy az egység megővése céljából vádat itt mindenki előadhat, azt egy bizottság megvizsgálja, és erről 24 órán belül jelentést tesz. De a kongresszus minden résztvevőjét eltiltja attól, hogy a kongresszuson vádat hozzon fel. Aki ezen határozatot nem respektálja, azt a vezetőség eltiltja a kongresszuson való további részvételtől.”²² Valószínű természetesen, hogy nem utolsó sorban ennek a határozatnak lehetett szerepe az ellenzéknek a pártgyűlésen — legalábbis a jegyzőkönyv alapján — tapasztalható kimondottan mérsékelt hangvételében, bár meg kell mondanunk, hogy azok a vádak azért, ha finomabban is, többnyire elhangzottak.²³

1922 második felére tehát sok helyen, elsősorban a nehéziparban — végső fokon azért, mert a kezdődő inflációs konjunktúra éppen itt okozta a legnagyobb nehézséget a munkásság helyzetében, és ide tömörültek a legrégebb és legjobban szervezett munkások — számottevőnek mondható ellenzéki mozgalom kezdett kibontakozni a szociáldemokrata párton belül. Többnyire baloldali szocialista, vagy kommunista érzésű munkások körül alakult, önálló, sokszor egymástól független szervezetek voltak ezek, amelyekre azután felfigyeltek a Kommunista Magyarországi Pártjának illegálisan működő csoportjai, s a rendkívül nehéz viszonyok ellenére is megpróbálták kézbevenni az ellenzéki megmozdulások szervezését. Annak ellenére, hogy ez nem mindig sikerült, 1922 decemberében mégis egy nagyjából egységesnek mondható, eléggé következetes ellenzék lépett fel a szociáldemokrata pártkongresszuson a jobboldali vezetőség politikája ellen.

Az SzDP 1922 decemberi kongresszusa után, 1923-ban újabb lendületet vett az ellenzéki mozgalom fejlődése. Bécsből Magyarországra jött kommunisták vették kézbe a szociáldemokrata párton belül egyre kézzelfoghatóbban kikristályosodó ellenzéki csoportok szervezését.²⁴ Talán Andréka főkapitányhelyettesnek a Phöbus villamosművek Rt-ben kitört sztrájkokról szóló jelentése tükrözi legjobban az SzDP-ben előállott helyzetet: 1923 tavaszától „a munkások egyes csoportjai nem követik a vezetőség utasításait, hanem bizonyára radikálisabb bujtogatókra hallgatva egyes üzemekben a vezetőség utasítása ellenére zavarokat idéznek elő”.²⁵

KIÁLTVÁNY*

Munkások! Elvtársak!

A végső elkeseredés és az a veszély a mely párt szervezetünket fenyegeti, kényszerít bennünket arra, hogy kiáltványunkat a nyilvánosság előtt hozzuk a dolgozó munkásság tudomására.

Megpróbáltunk minden utat és módot arra, hogy kiáltványunkat ne kelljen a nyilvánosság színe előtt tárgyalni, azonban sajnos dolog ez a kísérletünk és szándékunk a pártszervezetünkben jelenleg uralkodó szellem miatt lehetetlen volt.

Megpróbáltunk panaszainkkal és kifogásainkkal. — melyek már hónapok óta rontják és bontják az elvtársak hitét és bizalmát a pártszervezettel szemben, — először pártszervezetünk központi vezetőségénél előjönni, majd megpróbáltuk panaszainkat és kifogásainkat bizalmas pártértekezleten felsorolni, megpróbáltuk panaszaink és kifogásaink egy részét a decemberi nemzetközi kongresszuson szóvá tenni, azonban a szociáldemokrata párt szólás szabadságának és demokráciájának dicsőségére lehurrogtak, leintettek, leszavaztak bennünket azok, akik ellen panaszaink és kifogásaink szólanak.

Nem jöttünk volna a nyilvánosság elé még ezek után sem, ha nem látnánk azt a nagy veszedelmet, amely pártunkat és pártszervezetünk egységét fenyegeti.

Biztosan nem mi vagyunk az egyedüliek, hanem nagyon sok tisztán látó és gondolkodni tudó elvtársunk észrevette, és tapasztal már, hogy a szervezett munkásság az utóbbi időben mennyire elégedetlen.

Arról pedig kivétel nélkül minden elvtársnak tudomása van hogy ellenfeleink milyen féktelen agitációt és aknamunkát fejtenek ki pártunk egységének és erejének megbontására. Sajnos

²¹ Ez felveti annak a kérdését is, hogy vajon milyen forrásértékkel bírnak az SzDP által kiadott jegyzőkönyvek — S. M.

²² Ld. Főv. Lt. Bp.-i Rendőrfőkapit. eln. res. 1919—1926. 12—1923.

²³ Vö. az SzDP XXI. kongresszusának jegyzőkönyve. Bpest 1923. 114—115, 126, 129, 147, 148. oldalak.

²⁴ Az ellenzéki mozgalom további fejlődésére ld.: Szabó Agnes: A KMP első kongresszusa. PTK. 1962. 2. sz.

²⁵ Ld. Főv. Lt. Bp.-i Rendőrfőkapit. eln. res. 1919—1926. 9—1923.

²⁶ A Főv. Lt. Bp.-i Főkapitányságának eln. res iratai 1919—1926, 16—1922. jelzetű iratán hivatalos feljegyzés nem szerepel. Valószínű, hogy eredeti kiáltvány-tervezet, amely a rendőrség kezére jutott.

az elégedetlenkedő tömeg nagyon jó anyag az ilyen aknamunkára és agitációra, annál is inkább, mert igen sok sajnós igaz és jogos visszaélést, kifogást s vádat tudnak ellenünk felhozni, amely dolgokról a párt szervezetünkben úgy szólván mindenki tud és mindenki beszél.

² Az eddig ellenünk folytatott agitáció hála a munkásság összetartásának és bizalmának a vezetőség iránt, nem sok eredményt ért el a pártunkban. Az utóbbi időben azonban sajnós éppen a legértékesebb, legintelligensebb része a szervezett munkásságnak kezd elégedetlenkedni és elpártolni elveinktől. Minden nyitott szemmel járó elvtársunk észrevehette egy másik ilyen veszedelmet, mely pártunk egységét szintén fenyegeti, ez a veszedelem a pártunk keretén belül feltámadt *antiszemitizmus*, amely a párton belül egy titkos antiszemita szövetséget is alakított, mely titokban és burkoltan a legféltetlenebb lázítást és agitációt fejt ki a zsidók ellen és a kik az ébredőkkel szövetségbe felakarják robbantani a pártot. További veszedelem a párt keretén belül szervezkedő nemzeti szociál demokrata frakció, akik azzal lázítanak a nemzetköziségünk ellen, hogy a francia és belga elvtársaink túriki és engedik a socialista németország tönkretételét. Nem akarjuk tovább fészegetni az itt felsoroltakat, csak arra akarunk rámutatni, hogy a szervezett munkások, akik a pártszervezetünk érdekeit szívükön viselik ezt nem nézhetik továbbra is szó nélkül. Minden öntudatos elvtársnak kötelessége a pártot minden féle veszedelemmel szemben, akár honnan jön is az megvédeni.

Hogy ez a védelmünk sikeres legyen első dolgunk az kell, hogy legyen, hogy számoljunk le azokkal, akik az elégedetlenkedésre színhúzásra és a titkos szervezkedésre okot szolgáltatnak. Nem lehet továbbra is szó nélkül eltűnni és végig nézni azt a nem törődömséget, felüleltséget, visszaéléseket, zsarnokoskodásokat és tudatos félrevezetéseket, amit egyes magukat a munkásság nyakára felerőszakolt és feltolt vezetők csinálnak önző és titkos egyéni érdekeikből, megfélelvezve arról, hogy a szervezett munkásság nem azért van, hogy az ő önző és hatalmi érdekeit szolgálja, hanem, hogy ők vannak azért, hogy a szervezett munkásság érdekeit szolgálják.³

Ma már hála a szervezett munkásság felvilágosultságának nem lehet velünk vak eszközként bánni, sok mindent észre veszünk és meglátunk, amit egyes „tisztelt vezető elvtársak” szeretnék, ha nem látnák meg, ma már nem lehet olyan könnyen elbolondítani bennünket mindenféle üres ígéretekkel és nagy hangú kijelentésekkel, ma már magunk is tudunk önállóan gondolkodni és megtudjuk ítélni mi helyes és mi nem helyes és hogy mi van a munkásság érdekébe és mi van a vezetőség érdekébe.

Eppen ezért a következő követelésekkel fordulunk a szervezett munkásság színe előtt a vezetőségeinkhez:

1. Követeljük a szociál demokrata párt programjában lefektetett demokratikus elvek megvalósítását a belső pártéleten belül is, vagyis hogy szűnjön meg a párton belül az a lehetetlen állapot, hogy egyes vezető szerepet betöltő elvtársak a hozzájuk kellő tisztesség tudással, bizalommal és jó hiszeműleg forduló elvtársakkal szemben gögösen és durván gorbáskodjanak, hogy hatalmukat és sértő gögijüket azokkal a munkásokkal szemben éreztessék, akiknek tulajdonképpen a hatalmukat, állásukat és megilletésüket köszönhetik. Bezzeg nem voltak olyan gögősek és nem nézték le az egyszerű elvtársakat a képviselő választások előtt, akkor kezét fogták, nem csak a bizalmi férfiakkal, hanem a legegyszerűbb munkással is és hízelegtek nekik, mézes mázos szavakkal összevissza ígérve minden lehetőt és lehetetlent.

2. Követeljük, hogy a szociáldemokrata párt programjában lefektetett elvek alapján, az általános titkos választói jog a párt keretén belül is megvalósíttassék, hogy a központi pártvezetőség ne saját magát nevezze ki képviselőkké, hanem bízza azt a szervezett munkásságra, hogy kit akar megválasztani.

Az általános, titkos választói jogot mi nem a vezetőség hanem a nép részére követeljük és követeljük, hogy jön ahhoz a vezetőség, hogy a munkásság meg kérdése nélkül maguk között kiosztják az összes biztos képviselői állásokat.

3. Követeljük, hogy a központi vezetőségben ne a központi vezetőség válogassa be az új vezetőket, azok közül akik nekik talpat nyalnak és hízelegnek és ne azok kerüljenek be akiket a központi vezetők protezsálnak. A szociál demokrata párt programjával a protekciós rendszer ellenkezik. Bizzák az új vezetőség megválasztását is a szervezett munkásságra.

4. Követeljük, hogy a központi vezetők állása ne életfogytiglan, vagy addig tartson, míg a pártot megszálják, meglöpjék, vagy elárulják, hanem addig tartson, míg a munkásság bizalommal van irántuk. Adjanak módot és alkalmat a munkásság bizalmát bíró új elvtársaknak is az érvényesülésre.

5. Követeljük, hogy a párt ügyeinek intézésére megválasztott, illetve a párt vezetőség által kinevezett és a párt által fizetett elvtársak összes fizetési és díjazásai a szervezett munkásság tudomására hozassanak, és hogy az ilyen fizetéssel járó állások száma a lehető legszükségesebbre redukáltassék, mert a szervezett munkásság nem fejtő, hogy minden a központi vezetőség által ki talált protekciós állásokhoz beültetett emberüket eltartsan. Tartsák szem

³ közölte rész elé kapcsos zárójel a következő megjegyzéssel: Elejére volna teendő!

előtt, hogy a helyi csoport vezetőknek és bizalmi férfiakkal sokszor sokkal több dolguk van és azért nemkapnak külön fizetést, hanem a nagy elfoglaltságuk mellett dolgozniuk is kell, hogy megélhessenek.

6. Követeljük, hogy minden választás előtt a jelöléseket ne a központi vezetők, hanem a munkásságból kijelölt jelölő bizottság eszközölje és szűnjön meg minden protekciózás a központ részéről.

7. Követeljük, hogy a párt programjában lefektetett elvek alapján a szólás szabadság a párt belső életén belül is tiszteletben tartassék, hogy mindenkinek a felszólalása, indítványa vagy kritikája akár tetszik a vezetőknek akár nem türelemmel végig hallgattassék, mert csak így lehet minden közérdeket szolgáló ügyet igazságosan méltányosan és jól megtárgyalni.

8. Végül követeljük a jelenlegi vezetőség azonnali lemondását és egy új vezetőség megválasztását az itt elmondottak alapján.

Felhívjuk az elvtársak figyelmét, hogy a visszaélések és terrorizálások megakadályoztasanak, ne hagyják most már magukat senkitől befolyásolni, ne fogadjanak el a központ részéről semmiféle mentegetődzést és ne higgyenek a mindenféle szokásos nagy hangú ígéreteknek melyeket szokás szerint úgy sem tartanának be. Akik ártatlanok azoknak nincs szükségük a mentegetődzésre és védekezésre, az eddigi tetteik és eselekedeteik úgy is megvédik őket, a bűnösök pedig bűnhődjenek. Meglátjuk van-e bátorsága és gerince a vezetőségnek kiállani a dolgozó munkásság ítélőszéke elé, a nélkül, hogy székíteni és kimagyarázni igyekeznének azokat a visszaéléseket és bűnöket, amikkel pártunkat a pusztulás és felbomlás felé engedték jutni.

Tudjuk jól, hogy különösen azok, akiknek nem tiszta a lelkiismeretük, akik ludasnak érzik magukat, hogy bőrüket mentsék bennünket fognak támadni, azzal hogy irigyeljük az állásaikat, hogy irigyeljük a munkásság feletti hatalmukat, hogy megfizetett bérenczek vagyunk, hogy a munkásság árulói vagyunk, de mi ezzel nem törődünk, mert lelkiismeretünk tiszta és minden gondolkozni tudó, józan ésszel bíró elvtársunk megtudja ítélni, hogy igazunk van és hogy kiket fizetnek meg.

Azzal sem törődünk, hogy egypár szűklátókörű, a központtól begyulladt és bejedt hízelkedő, talpnyaló ellenünk lázít és az általunk felsoroltakat cáfolni próbálja, mi azért tovább küzdünk céljainkért egy sem engedjük a szociál demokrata pártszervezetet egy pár lelketlen önző kapzsi ember által kihasználni a saját önző és reakciós céljaira.

Ha kiáltványunknak eredménye nem lenne, felszólítjuk a velünk együttérző és velünk egyformán gondolkozó elvtársakat, hogy támogassanak bennünket nehéz munkánkban és világossítsák föl azokat a sötét fejtű és szűklátókörű elvtársakat, akiket még mindig az orránál fogva tudnak egyes lelketlen, mézes mázos szavú hízelgők vezetni.

Felszólítjuk továbbá a velünk együttérző elvtársakat, hogy a párt keretén belül alakítsanak egy ellenzéki frakciót, hogy a szakszervezetet megmentésük azoktól az élősködő zsarnokoktól, akik a munkásságot a maguk céljaira akarják kihasználni. Kijelentjük továbbá, hogy céljainkért a végeletekig küzdeni fogunk és ha kell éppen úgy mint egyszer már a vallás is megreformálódott, mert letért az igazi úttjáról, mi is indítsunk a szociál demokrata pártban egy reformációt. Majd akad közöttünk is vagy a többi elvtársak között megfelelő reformátor aki helyes irányba tereli a munkás mozgalmat.

A magyarországi szociál demokrata párt elégedetlenkedői.

RENDŐRI JELENTÉS⁴

Payer Károly beszámolt a vezetőség működéséről. Hangos közbeszólás kísérte beszámolóját s ő a legtöbb közbeszólásra indulatos hangon adott választ s mire beszédének végére ért, a helyzet igen elmérgesedett volt. Jellemző, hogy a vidéki párttitkárok igen nagy része az ellenzékkel együtt kiabált.

Payer beszédének célja az volt, ha van valakinek kifogása a vezetőség működése ellen, az tegye meg itt az előértekezleten észrevételét s ne szerezze egyik elégedetlenkedő a reánk agyarkodó polgári pártoknak azt az örömet, hogy a pártban a széthúzás milyen mérvű. Kijelenti, hogy mindenki megkapja a megnyugtató felvilágosítást, de azt kívánja és azt várja a vezetőség, hogy a párt kifelé egységes frontot mutasson. Ez nem a vezetőség érdeke, de a jelen pillanatban országos szociálista érdek.

Ezt követte *Pajor* Rudolfnak az ellenzék vezérének a felszólalása, aki mint mondotta már itt elkezdte a vezetőség szennyeseinek kitergetését.

⁴Főv. Lt. Bp.-i Rendőrfőkapit. Hiv. eln. res. ir. 1919—26. 12—1923. jelzetű irata: A szociáldemokrata kongresszus kiküldöttének december 23-án este tartott előértekezletén. Eredeti rendőri jelentés másolata belső hivatali használatra. Hátlapján kék színessel: Socik, bizalmas értekezlet. 2 péld. leírva 923/1. 5.

Legelőször tiltakozik az ellen, hogy a vezetőség a párt érdeke címén akarja a felszólalók szájára a szájkosarat tenni. A vezetőség azonnali elmozdítását követeli, mert ez a vezetőség a párt és a párttagok érdekeit lábbal tiporta, mert ez a vezetőség a proletárfillérekből összegyűlt milliókat a saját anyagi gyarapodására fordította és ugyanekkor a fogházakban és internálótáborokban levők és azok családtagjainak éhezését és vergődését tűrte és azok anyagi támogatása elől ridegen elzárkózott, ez a vezetőség minden tisztességesen gondolkozó szocialista részéről megérdemli, hogy őket kutyakorbáccsal verjék ki. És ha van párt érdek, úgy az az, hogy ez a vezetőség ország világ előtt bélyegeztessék meg.

A kegyelmes urakhoz való állandó dörgölődés és ezen címen felvett horribilis összegek lehetnek egyesek anyagi érdekében, de egy tisztességes szocialista nem feledkezhetik meg úgy a proletárok ezreiről, amint a képviselő és pártvezetőségi elvtársak megfeledkeztek. Payer elvtárs igen téved, ha azt hiszi, hogy a kocsis hangtól mi megijedünk, és a gorombaság fitogtatása már a szomorú tények megcáfolása.

Hála a szocialista öntudatnak, vagyunk elegen akik nem engedjük a szájkosár feltételét, akik nem itt magunk között, hanem a nagy nyilvánosság előtt tárjuk fel a vezetőség működését. Ő nem az itt jelenlevők szavazatától teszi függővé, hogy mit szabad majd elmondani, mert neki megbízói vannak, akik őt utasítással látták el. S már most bejelenti, hogy az itt felhozott vádakat pozitív formában a kongresszuson is elmondja.

Propper akart felszólalni, azonban az ellenzők azt követelte, hogy a felszólalás a jelentkezés sorrendjében történjen.

Vanczák elnök ennek kénytelen volt engedni.

Kertész Miklós szomorúan nézi a párt parlamenti frakciójának vergődését. Nyíltan kimondja, hogy Peidl és Proppertől eltekintve az egész frakcióban a primitív dilettantizmus nyilvánul meg. A legnagyobb könnyelműség volt, hogy a pártvezetőség a választások előtt az utcán fogadta fel a jelölteket és csak így volt lehetséges Pikler, Györki és társainak képviselő-sége. Eszébe jut, hogy a polgári pártok Tisza István után áhitoznak, hogy megtalálják azt az embert, aki ezt az országot kivezesse a tejútra. Mi viszont vissza sírjuk a mi Garami Ernőnk, aki ha itthon lenne, vizes kötéllel verné vissza a pártanalfabéták állandó tolokodását. Kívánja, hogy már most ezen az értekezleten legyen döntés a párt parlamenti frakciójáról s már most adjuk meg a frakciónak a lehetőséget, hogy csendben vissza vonuljon és lemondjon.

Osváth Gábor hosszas beszéd után azt kívánja, hogy a párt lépjen ismét paszivitásba és képviselőit vonja vissza a parlamentből. Ezt a vezetőségnek már akkor meg kellett volna tenni, amikor legelőször látta, hogy ott meddő munka folyik s a kormány csak a külföld szemébe való porhintésnek használja ki a párttal való tárgyalást.

Propper iparkodik beszédében a Payer által elrontott hangulatot megjavítani. Elismeri, hogy voltak hibák úgy a vezetőségben, mint a parlamenti frakcióban. Oly időben mint ez a vezetőség dolgozott még vezetőség sehol a világon nem volt. Ha itt hiba történt, az emberi és a párt ezt könnyen orvosolhatja. De arra kéri az ellenzőket, hogy ne állítson úgy be eseteket, mintha azok bűnös szándékkal történtek volna meg. Mi lehetünk ellenfelek, de egymásról gatszágot feltételezni azért nincs joggunk. Ő volna a legboldogabb, ha úgy a képviselőiséget, mint a vezetőségi tagságot itt hagyhatná, és vissza mehetne ismét a csendes munkához a szakszervezetbe. Hálás lenne a kongresszusnak, ha ezt neki lehetővé tenné.

Kéri a jelenlevőket mind a két oldalon, őrizzék meg higgadságukat és ne felejtsek el, hogy politikánknál bár két ellentétes irányt követünk, de itt mindannyian szociális lélek vagyunk s munkánknál ne a személyi önzés s ne a hívság, hanem a párt érdeke irányítson bennünket.

Holló a párttitkárság közönyös munkáját bírálja és azt igyekszik bizonyítani, hogy sem Farkas, sem az egész titkárság nem alkalmas egy modern mozgalom vezetésére. Farkast élesen támadja és úgy állítja oda Buchinger mellé, hogy még a fiatal unokája sem lehetne.

Farkas foglalalkozik Pajor támadásával és azt fejtegeti, ha Pajornak önzetlen célja a tisztítás, akkor azt itt kell megkezdeni. Annál inkább is kell ezt kívánni, mert meggyőződése az, hogy Pajornak az egész vádaskodása hamis beállításon alapszik s ha a konkrét tényeket ide hozza, Pajor maga be fogja látni, hogy ilyen alaptalan vádakkal csak az megy a nyilvánosság elé, aki sprengolni akar.

Kéri az értekezletet, mondja ki határozatilag, hogy a mai idő nem alkalmas arra, hogy a nyilvánosság a párt széthúzását lássa. Ha Pajornak és bárkinek, valamely vádja van a vezetőség, vagy bárki ellen, azt itt adja elő és ez az értekezlet kiküld majd egy bizottságot a vád megvizsgálására, amely bizottság még a kongresszus megkezdése előtt nekünk itt jelentést tesz. De kéri kimondani azt is, ha bárki az itt hozott határozatot nem respektálná, az vonja le a konzekvenciát.

Pajor ismét csak azt hangoztatja, hogy neki megbízói vannak, és ő megbízóinak engedelmeskedik. Szájkosarat ő nem kér, ő megy az egyenes úton tovább mindaddig, amíg ezt a vezetőséget a népharag el nem söpri.

Csillag ugyancsak az elégedetlenekhez tartozik, ő is el fogja mondani érveit, de ez nem gyanúsító. Ő is azt szeretné, ha a mai törpe vezetőség helyett más vezetőség jönne, amely hivatása magaslatán áll.

Vanczák nem tartja az időt alkalmasnak arra, hogy a tüzes fiatalság egy-két eldobott szóval azt árulná el, hogy az általunk annyiszor említett egységes front sem nem front, sem nem egységes. Ha Pajor elvtárs három év óta tudott ezen vádak tudatában élni és a párt érdekében dolgozni s ha nem akarja vádjait itt ismertetni, akkor próbáljon meg ezen állítólagos vádak tudatában még egy évig élni.

Kétszeri szavazás után végre nyolc szótöbbséggel azt mondotta ki az értekezlet, hogy az egység megóvása céljából vádat itt mindenki elő adhat, azt egy bizottság megvizsgálja és erről 24 órán belül jelentést tesz. De a kongresszus minden résztvevőjét eltiltja attól, hogy a kongresszuson vádat hozzon fel. Aki ezen határozatot nem respektálja, azt a vezetőség eltiltja a kongresszuson való további részvételtől.

A bizottság tagjai lettek: Sternburszky Deutsch Jenő, Katona Samu és Sally.

Vád tárgyává azonban senki semmit sem tett, amit az bizonyít, hogy az értekezletet még egyszer nem hívták össze.

$\frac{1}{2}$ 1 órákor az értekezletnek vége lett.

*

Pénteken 22-én este a párttitkárok tartottak értekezletet, ahol Büchler oktatta ki őket az adminisztrációs ügyekben. Felhívta figyelmüket, hogy ők közvetlen a vezetőségnek vannak alárendelve s ne engedjék magukat az ellenzékieskedő elvtársaktól félre vezetni. Itt elhatározták, hogy egy közös beadványt intéznek a vezetőséghez, a melyben fizetésük emelését, a kiküldetési díjak rendezését kéri, valamint egy szolgálati szabályzat megalkotását.

FÜGEDI ERIK

A XV. századi magyar püspökök

Az alább következő néhány megállapításban a XV. századi magyar püspökökre vonatkozó megfigyeléseimet állítottam össze abban a reményben, hogy ezek a megfigyelések a középkori demográfia, a társadalmi élet és az egyház és állam közötti viszony szempontjából érdeklődésre tarthatnak számot. A főpapok a középkor folyamán nemcsak egyházi méltóságuk, hanem az esetek túlnyomó részében származásuk révén is a feudális uralkodó osztályhoz tartoztak. A magyar nemesség levéltárai azonban általában egyoldalúak, igen sok jogi vonatkozású irat mellett szinte teljesen hiányzanak a családi feljegyzések, s így nagyon nehéz a politikai élet szereplőinek személyi adatait (születésük, házasságuk időpontját, házastársuk nevét stb.) összeállítani. A püspökök kinevezése, mint szerte a középkori Európában, Magyarországon is bonyolult eljárás volt, ennek írásbeli emlékei nemcsak a hazai, hanem a vatikáni levéltárban is fennmaradtak, s nem egyszer olyan személyi adatokat (pl. életkor) tartalmaznak, amelyek a világi uralkodóréteg tagjairól általában hiányzanak. Az egyes egyházmegegyék monográfiáját általában korábban és alaposabban elkészítették mint a világi tisztségeket, így a püspökök pályafutása is könnyebben nyomon követhető, mint pl. a nádoroké. Az anyagban megnyilvánuló egyenetlenség régebbi történetírásunk hiányossága, kiváló monográfiák (pl. Várad, Csanád, Veszprém) mellett több egyházmegegye még az összefoglalást előkészítő tanulmányig sem jutott el (pl. Győr).¹

¹ Az itt következő dolgozat anyaga tulajdonképpen a készülő magyar életrajzi lexikon munkálatai közben gyűlt össze, ezért elsősorban az adatgyűjtésről kell egyet-mást elmondani. A magyar történeti irodalomban utoljára a századforduló idején a Pallas Nagy Lexikona részére

A dolgozat a XV. században kormányzó magyar püspököket tárgyalja, de időbeli keretét több okból át kellett lépnem. Élő személyekről lévén szó, életüket nem lehetett sem 1400. január 1-ével, sem 1499. december 31-ével elvágni, ezért a XV. század első püspökeinek élete és működése a XIV. század utolsó évtizedeit is magában foglalja. Részben ugyanez az indok, részben a mohácsi csata és a reformáció megindulása vezetett arra, hogy a századot ne az 1499, hanem az 1520. esztendővel zárjam, ill. azokkal a püspökökkel, akik 1520 előtt kormányoztak. A XV. század főpapjairól azonban még így is sok eltérő és ellentmondó adat van forgalomban, ezért az összeállított adatokat a függelékben közöltem. Az adatok összeállításánál főképp arra törekedtem, hogy az életkort, a pályakezdés időpontját, a működés tartamát és a kérdéses személy származását megállapítsam. Az adatok összeállításával kapcsolatban még arra kell rámutatnom, hogy csak a ténylegesen kormányzó püspököket vettem figyelembe. Nem kerültek bele tehát a névsorba a pápa által kinevezett kormányzók, kihagytam Aragoniai János bíbornokot, aki néhány évig az esztergomi érsek címét is viselte. A kormányzat időtartamánál a tényleges időpontokat igyekeztem megállapítani. A főkegyúri jogot Magyarországon a király gyakorolta, s a főpapok sokszor voltak a püspöki szék birtokában mielőtt még pápai kinevezésüket megkapták volna. Ezért az egyházjog szerinti „electus” gyakorlatilag ugyanolyan püspök volt mint a „confirmatus”, ha a király segítségével ténylegesen élvezte az egyházmegye jövedelmét. Időegységül az évet választottam. anyagom sokkal lézagosabb, semhogy ennél kisebb időegységet vehettem volna alapul. A középkori Magyarországnak 15 egyházmegyéje volt, összeállításom azonban nem tartalmazza a szerémi, nándorfehérvári és bosnyák püspökséget. Mindhárom az ország déli határán feküdt, a török háborúktól már korán nagy veszteségeket szenvedett, ezért anyaguk összeállítása túlnagy feladat lett volna. A nándorfehérvári korszakunk második felében különben is már csak címzetes püspökség volt, a bosnyákokot pedig sokszor töltötték be ferencesek, akiknek származását a legritkább esetben lehet megállapítani. Kétes eset, meghatározhatatlan adat így is maradt bőven.

A középkori magyar püspökök átlagos élettartama azokban az esetekben (összesen 27), amikor a születés és halálozás dátumát ismerjük, meglepően magas: 54 év. Az ismert 27 esetből öten estek el csatatéren (Beriszló P., Csaholyi F., Lépes Gy., Perényi F. és Szalkai L.), de eredményüket ez sem befolyásolja lényegesen, mert ha nélkülük számolunk átlagot, akkor az átlagos élettartam 57 év. Az elesettek nem voltak fiatal emberek, az egy Perényi Ferencet kivéve. Az átlagos élettartam származás szerinti csoportosítása még érdekesebb. A bárói családból való püspököknél 50, a köznemesieknél 51, polgáriaknál 59, jobbágyok-

készültek életrajzok. A „Pallas” nem egyszer kiváló történéseket (pl. Karácsonyi Jánost) nyert meg munkatársul, s kétségtelen, hogy az ott közölt életrajzok a kor ismeretanyagát felölelték, sőt éppen Karácsonyi János nem egyszer kiadatlan levéltári anyagot is használt és idézett. A most készülő életrajzi lexikon anyagának összeállításánál a „Pallas” cikkei szolgáltak alapul. A feladat az volt, hogy ezeket az életrajzokat a századforduló óta végzett kutatás eredményei és az azóta kiadott forrásanyag segítségével történettudományunk mai színvonalára hozzam fel. Kiadatlan levéltári anyagot nem használtam, mert ez a munkát több évvel meghosszabbította volna. Levéltári kutatásokat ennek a dolgozatnak összeállítása érdekében sem végeztem, az egyetlen kivétel Ludányi Tamás volt, az ő személyével kapcsolatban Nyitra megyére vonatkozó régebbi levéltári gyűjtéséből meríttem.

nál 66 év. Aki jobbágysorból az uralkodó osztály esúására verekedte fel magát, annak szívós szervezettel kellett rendelkeznie.

A pályakezdés időpontja és az átlagos élettartam fordított arányban áll egymással. A pályakezdés átlagos időpontja — az ismert 27 esetből számítva — 26 év. A szélső értékeket egyrészt Perényi Ferenc (7 éves) és Estei Hipolit (8 éves) pályakezdése képviseli. A bárói származású püspökök 22, a köznemesiek 24, a polgáriak 29, a három jobbágyból lett főpap 37 éves volt pályája kezdetén. A szélső érték itt Bakóc Ferencé, aki bátyja, Tamás nyomdokaiba lépve 42 éves korában indult el pályáján.

Ugyanez a fordított arány nyilvánul meg a főpapi székek elérésének időpontjában is. Ismert életkorú főpapjaink általában 34 éves korukban lettek püspökök, de a bárói származásúak átlagosan 25, a köznemesiek 34, a polgáriak 39, a jobbágy származásúak 47 éves korukban érték el a főpapi süveget. A szélső értékeket itt is Perényi Ferenc (7 éves), a másik oldalom pedig Bakóc Ferenc (55 éves) képviseli.

Első tekintetre úgy tűnik, hogy a jobbágysorból felemelkedett főpapok hosszú élettartamukkal kiegyenlítették a késői pályakezdés és a későbbi püspöki kinevezés hátrányát. De ha összehasonlítjuk a csoportosított adatokat, más kép tárul elénk. Igaz, hogy a jobbágycsaládból való püspökök átlagosan 17 évvel élték túl a bárókat, de hosszú életük sem tudta a korai pályakezdés előnyét behozni, 20 éves kormányzatuk közel 5 évvel volt rövidebb a bárókénál. A hosszú élet csak a köznemesi és polgári származású főpapokkal szemben jelentett előnyt.

Mindaddig azokat a főpapokat vizsgáltuk, akiknek születési ideje ismert, s ennek során azt tapasztaltuk, hogy általában 26 éves korukban kezdték pályafutásukat és pedig származás szerint a legkorábban 22, legkésőbbben 37 éves korban. Vegyük ezt a megállapítást alapul. A felsorolt 27 főpapon kívül ui. 43 személy esetében állapítható meg a pályakezdés időpontja. Ha ebből — óvatosan számolva — 22 évet levonunk, megkapjuk feltételezett születési időpontjukat, s vele együtt feltételezett élettartamukat is. A vizsgált egyének száma ezzel 70 főre növekszik, ami lehetővé teszi, hogy nemcsak összességükben, hanem nemzedékeként is szemügyre vegyük őket. Miután nagyon kis számokról van szó, 25 éves időközöket vettem alapul, s miután a XV. századi püspökökről van szó, a hét nemzedék közül a legnépesebb az 1375—1474 közötti négy nemzedék. Ha ezeknek feltételezett és ismert élettartamát vizsgáljuk, elsősorban az tűnik fel, hogy a csatában elesett (most már nem öt, hanem nyolc) főpap életkora csak az 1475—1500 közötti nemzedék esetében okoz komolyabb eltérést. Ne feledjük el, hogy ennek a nemzedéknek három tagja esett el a török elleni harcban (Beriszló, Csaholyi, Perényi) s ezek közül a legidősebb Beriszló Péter is csak 45 éves volt, míg az előző nemzedék elesett (Rozgonyi Simon, Lépes, Albeni Henrik, Szalkai) vagy megölt (Csáky) püspökeinek kora 45—70 év között mozgott, tehát a legfiatalabb (Csáky) ugyanolyan öreg volt, mint amott a legidősebb. Ha ezt a Mohácsnál, ill. a török harcokban nagy veszteségeket szenvedő nemzedéket figyelmen kívül hagyjuk, és csak azt a négy nemzedéket vizsgáljuk, amelynek létszáma magasabb (12—16 fő), akkor a részátlagok 54—60 év között ingadoznak, ami az összes értékek átlagától (57 év) nem tér el nagy mértékben. Az eltérések indokát a társadalmi helyzet szolgáltatja. Mennél több a bárói származású a vizsgálat alá vont főpapok között, annál alacsonyabb az illető nemzedék átlagos élettartama, a legmagasabb értéket pedig akkor éri el, amikor a jobbágyszármazásúak arányszáma a legmagasabb. Ez pedig azt jelenti, hogy a

vizsgált évszázadon belül az átlagos élettartam nem változott, s ha az egyes nemzedékek átlagos élettartamában változás állt be, akkor annak oka a társadalmi összetételben beállt változás volt. A feudalizmus korában a jobbágyok voltak a leghosszabb, az arisztokraták a legrövidebb életűek. Nyilván az életkörülményeket kellene jobban ismernünk. Annyi a felállított táblákból is világos, hogy nem a hadjáratok (Mohácsot kivéve) és nem is a járványok, hanem — véleményem szerint — elsősorban a táplálkozási viszonyok következtében alakult így az élettartam.

Az életkorral kapcsolatban még egy kérdést vehetünk fel: mennyire volt állandó a magyar püspöki kar összetétele életkor szempontjából. Ha három keresztmetszetet készítünk, a következő életkorokat találjuk:²

1433: 38, 44, 50, 52, 55, 56, 58, 59, 60

1466: 27, 30, 32, 39, 43, 47, 55, 58, 58, 58, 59

1499: 20, 41, 42, 47, 49, 51, 55, 57, 58, 59, 63

Első tekintetre feltűnik, hogy a magyar püspökök életkora általában 45 év fölött volt (ez a többség), a fiatal püspök inkább kivételes jelenség. A három számsorban még más fejlődés is megállapítható. 1433-ban, Zsigmond uralkodásának végén, a régen (1402!) kialakult kormányzóréteg emberei ültek a püspöki széken, ehhez tartozott a legfiatalabb is (Marcali L.). A számsor közepén az 55 éves Pálóci György esztergomi érsek áll, a legtöbb püspök túl volt az ötvenen. 1466-ban Mátyás király (aki ekkor 23 éves) a Hunyadi-házhoz hű papokkal frissítette fel a püspöki kart. Ide tartozik a legfiatalabb (Szokoli J.), továbbá a számsor elején szereplő Tuz Osvát és Csezmeicei János is. A középső életkor Várdai Istváné (47 éves), az „öregek” pedig még V. László idejéből maradtak meg (Vitéz J., Vetési A., Döbrentei T., Csupor D.). A püspökök többsége ekkor még nem volt egészen ötven éves. 1499-ben ismét öregebb embereké a szó, a harmincévesek nemzedékéből senkit sem találunk. A Jagelló-korban feltűnt Szatmári György is már 42 éves. Négy főpapot kivéve (Bakóe Ferenc, Kálmáncsehi, Szatmári, Szegedi) valamennyi még Mátyás korának hagyatéka, a középső érték (50 év) még mindig öt évvel alacsonyabb mint 1433-ban

Irodalmunk nagy jelentőséget tulajdonít az egyetemi tanulmánynak. A vizsgálat alá vonható 75 püspök közül 36 (tehát 48,0%) folytatott egyetemi tanulmányokat. Lényeges eltérést — legalább is ami az egyházmegyék kormányzásának időtartamát illeti — nem találunk, sőt mindent egybevetve az egyetemet végzettek kevesebb időt töltöttek főpapi székben mint a többiek. Nem meglepő, hogy a származási csoportok közül a jobbágyok vezetnek (a jobbágyfiúkból lett püspökök közül csak Szalkai nem járt egyetemre), a felfelé törekvés során nekik ezt az eszközt is meg kellett ragadniuk. A köznemeseknél furesa helyzet állt elő: az egyetemet végzettek pályája ugyan hosszabb volt, de püspökségük időtartama rövidebb, tehát várakozási idejük megnyúlt. A 15 köznemesi származású, egyetemet végzett főpap közül 10 királyi szolgálatban állt, királyi titkár (Barius M., Gosztonyi J., Thurzó Zs.), kancelláriai alkalmazott (Hangácsi A., Sánkfalvi A., Upori I., Várdai I., Vetési A., ifj. Vitéz J.) vagy kincstartó (Csezmeicei J.)

² Valamennyi püspökség csak 1499-ben volt betöltve, 1466-ban egy, 1433-ban három volt a vacantiae száma.

volt. Hosszú ideig kellett az uralkodót szolgálni ahhoz, hogy püspökséghez jussanak. Különösen feltűnő jelenség, hogy a polgári származású főpapok közül egyetlen egy (Váradi P.) végzett egyetemet.

Az egyetemi végzettséget nemzedékenként vizsgálva egyelőre csupán azt a megállapítást kockáztathatjuk meg, hogy a nagybirtokos és birtokos nemes családokban az egyetemek látogatása nemcsak folyamatos volt, hanem növekedett. Ez a megállapítás azonban azt is jelentheti, hogy a főpapi kinevezésnél egyre inkább megkövetelték az egyetemi végzettséget, s így ez a kérdés csak a külföldi egyetemeket látogató magyar diákok statisztikájának elkészítése után lesz véglegesen eldönthető.

*

Fordítsunk most egyet az érmen és nézzük meg másik oldalát, az egyházmegyék vezetőinek személyét és kormányzati éveit. A fentebb számított átlagos 19 év helyett most itt 11 éves átlagot kapunk, 100 püspök helyett pedig 131 püspököt. Az azonban ebből a táblából is nyilvánvaló, hogy a leghosszabb időt a nagybirtokos származásúak töltötték egy-egy egyházmegye élén, a legtöbb főpap pedig a köznemesek soraiból került ki. Ha a bárókat és köznemeseket mint a feudális uralkodó osztály egyetlen csoportját tekintjük, akkor személyi állomány és kormányzati időtartam szempontjából ez a csoport nyomasztó fölénybe kerül. Ezt a nyomasztó fölényt még jobban hangsúlyozza, ha a püspökök számát a tényleges létszámra redukáljuk (100), azaz a több püspökséget kormányzó személyeket csak egyszer vesszük figyelembe. Ebben az esetben a püspökök számának több mint a felét, a kormányzati éveknél pedig kereken kétharmadát a nemes származású személyek alkotják.

Az egyes származási csoportokat tekintve a legérdekesebb vonásokat a városi polgárságból származottaknál találjuk. Mindössze 11 személyről van szó, ez már önmagában véve is eléggé bizonyítja városaink súlytalanságát az ország vezetésében. De még ennél is jobban kiemeli a magyar polgárság súlytalanságát az a tény, hogy a 11 személy közül csupán négy magyarországit találunk (Szatmári Gy., Szegedi L., Váradi P., Vince B.), a többi az uralkodó szolgálatában álló cseh (Uski, Filipec), német (Beckensloer), olasz (Buondelmonte, Scolari A. és Carmanus) vagy dalmát (Beriszló) polgári család szülötte. Nyilvánvaló, hogy idegen püspökeink elsősorban a király szolgálatában szereztek érdemeket maguknak, s ha talán nagyobb megértést is tanúsítottak városaink iránt mint a nagybirtokos vagy köznemes magyarok, egy-egy város iránt nem tanúsíthattak olyan ragaszkodást, mint amelyet Szatmári Kassa, Szegedi Lukács Szeged vagy Váradi Péter Várad iránt. Másszóval: városainknak semmi haszna nem volt abból, hogy az érdekelt egyházmegye élén polgári származású főpap állt.

A jobbágyszármazású püspökök alacsony száma és még alacsonyabb kormányzati ideje nem meglepő az elmondottak után. Érdekesebb ennél feltűnésük kronológiája. Az első jobbágyszármazású főpap Mátyás uralkodása alatt jelenik meg 1479-ben, Handó György személyében. Előtte jobbágyszármazású püspököt kimutatni nem lehet. Még Mátyás uralkodása alatt sem. 1476-ig Mátyás 11 püspök kinevezését kérte, ebben a csoportban a hatvanas években nagybirtokosokat és a Hunyadi-házhoz hű köznemeseket találunk (Csupor D., Döbrentei T., Szokoli J., Tuz O., illetőleg Vitéz J., Csezmicei J. és Zápolyai M.). 1465-ben jelent meg az első vérbeli kegyenc, Beckensloer János. A Vitéz-féle összesesküvés, melyben az öreg érseken kívül két másik püspök (Csezmicei és Tuz) is érdekelve volt, meggyorsította a kegyencek előretörését. Beckensloert 1472-ben az olasz Rangoni

Gábor, 1476-ban a morva Filipec János követte. Közben még két nagybirtokos származású pap került püspöki székbe, 1475-ben Báthory Miklós, 1476-ban Geréb László. De jobbágyszármazású főpapot még mindig nem találunk köztük. 1479-ben Beckensloer megszökött. Csak hét évvel később, 1486-ban került újra jobbágyfiú főpapi székbe. Handót ekkor Bakóc Tamás követte. A központosítás felé haladó uralkodó törekvésének kronológiája ez, de rámutat azokra a szükség-szerű visszaesésekre, amelyekre az ország politikai helyzete kényszerítette.

Mátyás halála után már csak három jobbágyorsból származó személynek sikerült főpapi székre jutnia. Bakóc Ferencet testvére, Tamás segítette, Kálmán-esehi Domonkos hosszú állami szolgálat jutalmaként lett püspök. Kereken két évtizeddel később még egy Bakóc Tamáshoz hasonló nagytehetségű és erkölcsi gátlásoktól mentes férfinak sikerült a nagy ugrás: Szalkai László elfoglalta a váci püspöki széket (1513). Ő az utolsó jobbágy származású főpap, a Jagelló-korban ismét a nemesség tagjaié a vezetős szerep, a polgári származású Szatmári és Beriszló megjelenése ezen a tényen nem változtathat. Bizonyos ellensúlyt csak az jelentett, hogy az esztergomi érsekség továbbra is polgári, ill. jobbágy-származású főpap kezén maradt. De egészében véve a jobbágyoknak 1526 előtt csak rövid ideig, Mátyás központosító törekvéseinek idején volt alkalmuk arra, hogy elérjék a püspöksüveget, a többi kivételes jelenség volt.

A különböző társadalmi osztályok helyzete nemcsak az összkép változásában nyilvánult meg, hanem az egyéni sorsokban is. A nagybirtokosok gyermekeinek működési ideje ugyan rövidebb, de ebből többet töltöttek el főpapi székben mint a többiek. Mátyás kinevezéseinél a fordulópont 1465 (Beckensloer kinevezése), s ha ezt az esztendő-t határmesgyének tekintjük, akkor a fejlődés élesebb körvonalakat kap. 1465 előtt jobbágyszármazású püspököt nem mutathatunk ki, 1465 után azonban az ő várakozási idejük volt a leghosszabb (működési idejük 52,1%-a). A polgárok 1465 előtt hosszabb ideig vártak, míg püspökké nevezték ki őket (58,3%), de 1465 után már ők is sokkal gyorsabban jutottak főpapi székhez, várakozási idejük több mint a felére csökkent (23%). Az 1465 előtt kinevezett polgári származású személyek Zsigmond kancelláriájához tartoztak (Uski, Vince B.), akiknek a püspöksüveg csak hosszú szolgálat után járt, és ezt az arányt a három firenzei polgárfiú (Buondelmonte és a két Scolari) közül kettőnek azonnali kinevezése sem tudta megváltoztatni. Szembetűnő a különbség, ha ezt a jelenséget Mátyás és a Jagellók polgári származású főpapjával hasonlítjuk össze. Filipec egyáltalán nem töltött be alacsonyabb egyházi tisztséget. A leghosszabb várakozási idő 12 év volt (Beriszló esetében), ami három évvel kevesebb mint a Zsigmond-kori legrövidebb (Buondelmonte 15 év). A birtokos nemes családból származók várakozási ideje is megrövidült, sőt 1465 után ketten várakozás nélkül lettek püspökké (Tuz és Csaholyi). 1465 előtt a nagybirtokos származásúak közül csupán a legfelsőbb réteghez tartozó Szécsi Dénes és Herceg Ráfél kezdte püspökként pályafutását, 1465 után már négyen (Báthory, Ernuszt, Ország, Perényi). Mi sem jellemzőbb a magyar feudalizmus fejlődésére mint az, hogy a nagybirtokosok várakozási ideje is csökkent. És ebben a tekintetben nem a Jagellók, hanem Mátyás uralkodása alatt következett be a változás. A Mátyás korában kinevezett négy nagybirtokos származású főpap közül csak kettőnek kellett alacsonyabb beosztásban várakoznia, de ennek a kettőnek is minimális ideig (Geréb 4, Szokoli 1 évig). A Jagelló-korban négy főpap közül kettő 5—5, kettő 9—9 évig várt a főpapi székre.

Tábláink egészben véve megerősítik az ismert életkorú püspökök esetében tett megfigyelésünket, hogy működési idejüknek legnagyobb részét (68,0%) a

bároi, legkisebb részét (47,90/0) pedig a jobbágyszármazású főpapok töltötték el püspökként.

A főpapi székek betöltésének vizsgálatánál már feltűnt, hogy 100 püspök egyházmegyénként vizsgálva 131 püspökséget töltött be. Ez a szám még jobban megnő, ha tekintetbe vesszük a szerémi, bosnyák és többi délvidéki kis püspökséget is: összesen 37 olyan főpapot ismerünk, aki nem egy-egy, hanem több püspökséget töltött be. Nemesak olyanokról van szó, akik két-két, hanem olyanokról, akik három-három vagy négy-négy püspökség kormányzatában vettek részt. Ha ezt a jelenséget egyházmegyénként vizsgáljuk, akkor azt kell mondanunk, hogy nyolc esztergomi érsek közül csak egyetlen egy (Estei Hipolit), tizenegy egri püspök közül kettő, tizenhat váradi püspök közül nyolc, tizenkét kalocsai érsek közül csak hét volt olyan, aki előzőleg nem volt valahol püspök. Az „átmenő” egyházmegyék közül a szerémié a vezetőszerep, hat püspöke került más egyházmegye élére. A szerémi után a váci és veszprémi következik, de még az erdélyi egyházmegye éléről is öten mentek át más püspökségre. Nem is kellett hosszú működési idő ahhoz, hogy egy személy több püspökséget töltsön be. Kálmáncsehi hat év alatt két, Bácskai Miklós öt év alatt három püspökséget töltött be. A vándorlás oka nyilvánvalóan a püspökségek jövedelmei közötti különbség volt.

A magyar püspökségek jövedelmének pontos megállapítása ugyan lehetetlen, de hozzávetőleges adatokkal a jövedelmek egymásközi viszonya és átlagos nagysága mégis meghatározható. Első forrásunk a pápai servitiumok nagysága.³ Ezt az összeget valamennyi püspökségre vonatkozólag megállapították, s miután a megállapításnál feltehetőleg egyforma kulcsot használtak, egyforma arányban mutatja az egyes egyházmegyék jövedelmét. A fennmaradt servitium-kimutatás azonban éppen ezen a téren bizonyos helyesbítésre szorul. Elsősorban azért, mert olyan korban készült, amikor a jövedelmi források egészen mások voltak, másodsorban — és ez a legfeltűnőbb — az egri püspökség jövedelmét igen alacsonyan állapították meg. Az utóbbinak több oka is lehetett. Egyrészt az egri püspök kötelessége volt a király negyedik fiának neveltetése,⁴ s ez a kötelesség nagyarányú jövedelemcsökkenést okozott — ha a királynak valóban volt negyedik fia. Másrészt lehetséges, hogy az egri püspökség jövedelme az idők folyamán a mezőgazdasági termelékenységgel együtt növekedett.⁵ A felsorolt okoknál fogva a pápai servitium helyett a velencei követek jelentésében foglalt adatokhoz fordultam. Az elszórt adatoktól eltekintve a legrészletesebben Vincenzo Guidotto 1525-i jelentése foglalkozik a püspökségek jövedelmével.⁶ Adatait néhány ponton ellenőrizhetjük, s ennek alapján úgy tűnik, hogy nagyjából helyesen volt tájékozódva a magyar püspöki kar jövedelméről. Legfeljebb arról lehet szó, hogy az esztergomi érsekség jövedelmét túlmagasra (35 000 forint), az egri érsekségét pedig kissé alacsonyra értékelte. Véleményem szerint a velencei diplomata az esztergomi érsek jövedelmébe a kancellár 10 000 forintos jövedelmét is beszámította, tehát nem az érsek, hanem személy szerint Szalkai jövedelmét vette alapul.

³ Mayer B.: Pápai bankárok szerepe Magyarországon a középkor végén. Századok 57—58/1923—1924. 651. lap, 3. jegyzet.

⁴ Szentpétery I.: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I. 2123. szám.

⁵ Elsősorban a tokaji szőlővidék kialakulására gondolok itt.

⁶ Balogh I.: Velencei diplomaták Magyarországról (1500—1526). Szeged. 1929. LXXIX. l.

Eger esetében arra kell rámutatni, hogy a fennmaradt számadások szerint⁷ a bevétel kerekén 18,6 illetve 17,7 ezer forint volt, ebben azonban a tized címén átvett termények (bor, gabona, bárány stb.) értéke nincs benne, tehát jóval magasabbnak kellett lennie. Egy ugyancsak velencei diplomata által 1516-ban írt jelentésben Eger 32 ezer forintra szerepel, ami megint túlzás. 1516-ban a püspök Estei Hipolit volt, s ez a jelentés megemlíti, hogy a jelentés időpontjában — Hipolit távolléte miatt — a jövedelem csak évi 4 ezer forint volt.⁸ A püspök távolléte esetén a jövedelem nyilván nagymértékben csökkent, de a 32 ezer forintos jövedelmet a Bakóé Tamás korára való optimista visszaemlékezés diktálhatta. Ezeknek az indokoknak alapján az esztergomi érsek jövedelmét évi 25 ezer forintra értékeltem, az egri jövedelmet azonban meghagytam 22 ezer forintnak, miután más forrásból pontosabb számmal nem helyettesíthettem.

Az így összeállított tábla elsősorban megerősíti a püspökségek betöltéséről mondottakat azzal a kiegészítéssel, hogy a nagybirtokos származásúak a jövedelem tekintetében még inkább előnyben voltak, s hogy a nemesség fölénye is még nyomasztóbb volt. A több egyházmegyét kormányzó főpapoknál pedig azt látjuk, hogy egy-két esetet kivéve, valamennyi előnyösebb eseret csinált. A kivételek vagy valamilyen külső hatásra (Szatmári pl. kénytelen volt az erdélyi püspökségről lemondani) vagy az érseki cím elnyerésére (Geréb esetében) vezethetők vissza, vagy olyankor fordulnak elő, amikor a töröktől veszélyeztetett szerémi egyházmegyét cserélték el egy kisebb jövedelmű, de a határtól távolabb fekvő püspökségre (Báthory, Csáky, Kun). Ebből a táblázatból az is bebizonyosodik, hogy a legforgalmasabb egyházmegyék (Esztergom, Eger, Várad, Kalocsa) egyben a legnagyobb jövedelműek is voltak.

Az eddigiekből világos, hogy a magyar püspökségek betöltésénél a nagyes középirtokos származású személyeknek volt nagy szerepük, s utolsó feladat annak megállapítása, hogyan alakult ez a kérdés a nemesi családok szempontjából. Töredékes genealógiai ismereteink miatt sajnos a 100 eset közül csak 60 esetben tudjuk a főpapok családi viszonyait tisztázni. A dolog természetéből következik, hogy a legtöbb adat a nagybirtokosokra vonatkozik. Ha a testvérek számát összeírjuk, akkor elsősorban az tűnik fel, hogy az egyetlen ifj. Vitéz Jánost kivéve nem ismerünk olyan főpapot, aki egyedüli gyerek lett volna. A legmagasabb a testvérek száma a nagybirtokosoknál (3, 7 fő), a legalacsonyabb a polgároknál (1, 5 fő). A püspökök családjában a legtöbb esetben még három testvér maradt otthon. A nagybirtokos püspökök közül 19, a középbirtokosok közül 11, a polgáriak közül 1, a jobbágyok közül 3 esetben volt még három vagy annál több testvér, ez az összesen ismert eseteknek több mint a fele (56,9%).

Hívjuk segítségül azokat az eseteket, amikor ugyanabból a családból több püspököt ismerünk. A Héderváryaknál a XV. században háromnál több fiú esetében egy egyházi pályára ment, a XV—XVI. század fordulóján azonban öt férfitestvér közül sem került ki páp. A Kanizsaiaknál ez a folyamat már korábban megfigyelhető. A család emelkedése korszakában, a XIV. században négy és öt férfitestvér közül egy-egy lett püspök, de a következő nemzedék négy férfitagja közül egy sem. A Báthoryaknál a XIV. században három és négy testvér közül

⁷Kandra K.: Adatok az egri egyházmegye történelméhez. II. Eger. 1887. 333—458. l.

⁸Balogh: i. m.

is kikerült egy-egy egyházi, a XV. században azonban csak akkor lépett egyházi pályára egy, ha a családban sok gyerek volt (7 és 10 testvér). A köznemes Várdaiaknál három férfitestvér közül egy-egy ment el papnak a XV. század végén is. Nehezen illeszthető bele ebbe a képbe a Rozgonyiak genealógiája, ahol csak hosszú idő után találkozunk egyháziakkal, s akkor sem a legnépesebb családokban. Mindebből egyelőre csak azt a következtetést lehet levonni, hogy a nagybirtokos családoknak mindig megvolt a lehetőségük arra, hogy nagy gyermekáldás mellett a gyermekek valamelyike egyházi pályára lépjen. A köznemeseknél már kevesebb gyermek mellett is jobban megvolt a hajlam arra, hogy egy-egy családtagot papnak küldjenek, s ha valamelyik családtagnak sikerült magasabb egyházi méltóságot elérnie, az a következő nemzedék paptagja részére is megváltotta a belépőjegyet. Így volt ez nemcsak a Várdaiaknál, ahol István kalocsai érseket a következő nemzedékben Mátyás bosnyák püspök, őt pedig Ferenc követte, hanem a Pálóciaknál is, ahol György esztergomi érseket nagybátyja, Domonkos jászói prépost előzte meg,⁹ vagy Bácskai Miklósnál, akinek ismeretlen ágú rokona, Balázs leleszi prépost volt.¹⁰ Alcebi Miklósnál, akinek Mihály nevű nagybátyja ugyancsak premontrai prépost volt, bár élete végéig világi maradt.¹¹ Mindebből arra lehetne következtetni, hogy a középbirtokos nemesek vagyoni helyzete jobban megkövetelte a család férfitagjainak csökkentését, illetve a birtok felosztásának megakadályozását. Egyoldalú eljárás lenne azonban, ha a pályaválasztást kizárólag demográfiai szempontból bírálánk el, különösen ha ezt tennénk meg egyedüli szempontnak a nagybirtokosok esetében. Egyrészt rá kell mutatni arra, hogy itt más szempontok is szerepet játszottak, mint amilyen a katonai életmódra való fizikai alkalmatlanság, a hajlam (Perényi Ferencet a tudományok iránti vonzódása miatt bolondnak nézték), a család pillanatnyi politikai helyzete, vagy más lehetőségei (Csaholyi nagybátyjától kapta a püspökséget). Másrészt külön ki kell itt emelnünk a világi hivatalnokréteg és a központi hatalom egyházi javadalmi közötti összefüggést, amelyre előttünk már sokszor mutattak rá. Ha valaki csak az alsóbb egyházi rendeket vette fel, ezzel még nem vágta el a világi pályára vezető utat maga előtt. Ez az oka annak, hogy olyan sok a kinevezett püspökök között a fel nem szentelt pap. Mátyás 24 püspököt nevezett ki, ezeknek pontosan egynegyede (6 fő) nem volt felszentelt pap, nem is beszélve Hipolit érsekről, aki gyermek létére nem is lehetett az. A kérdéses hat személy közül három (Bakóc, Handó és Váradi) kancelláriai alkalmazott volt. Zsigmond korában ezek a kancelláriai alkalmazottak inkább egyes apátságok jövedelmét kapták meg (Csebi Orosz Mihály, Ludányi T.), s közülük nem egy nem is vette fel az egyházi rendet. Mátyás idejében már püspökség járt a jól működő kancelláriai alkalmazottnak. Más szóval: még Mátyás központosított pénzügyei sem tettek más megoldást lehetővé mint azt, hogy alkalmazottainak fizetését az egyházi jövedelemből fedezze. És feltétlenül jellemző, hogy a legnagyobb karriert anyagi tekintetben is Mátyás kreatúrája, Bakóc Tamás futotta be. Ugyanő teremtette meg egyházi jövedelmei alapján a XVI. század egyik jelentős családi vagyonát, az Erdődyekét.

⁹ *Kumorovitz Bernát*: A leleszi prépostság tagjai és hiteleshelyi személyzete 1569-ig. Emlékkönyv Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára. Gödöllő. 1934. 27. l.

¹⁰ *Uo.* 28. l.

¹¹ *Mályusz E.*: Zsigmond király központosító törekvései Magyarországon. *Tört. Szemle* III/1960. 180. l.

FÜGGELÉK

A püspökök személyi adatai

Rövidítések:	* = született	kk	= kanonok
	† = meghalt	pr	= prépost
	x ^v x = elesett	pk	= püspök
		egy. tan.	= egyetemi tanulmányokat folytatott.

Agmándi Péter †1450. — 1435—40: erdélyi pk, ap. kamarás, 1440—49: váci pk, 1450: kalocsai érsek. — Származása ismeretlen.

Albeni Eberhard †1420. — 1393—97: szebeni pr, 1397—1407: zágrábi, 1407—09 váradi, 1409—20 zágrábi pk. — Származása ismeretlen, biztos, hogy nem Albeni. Legalább egy nővére volt, Albeni Rudolf felesége.

Albeni Henrik x^x1444. — 1403—07 garamszentbenedeki apát, 1407—24 kolozsmonostori apát, 1421—44 pécsi pk. — Származása: báró, apja: A. Rudolf, testvérei: János, Péter, Rudolf, ifj. János, Henrik, Magdolna.

Albeni János †1433. — 1399—1404 topuszkói apát, 1404—06 pannonthalmi apát, 1406—10 veszprémi, 1410—20 pécsi, 1421—33 zágrábi pk. — Származását ld. Albeni Henrik.

Alcsebi Miklós †1430. — 1402—19 gömöri főesp, 1405—08 fehérvári pr, 1410—19 budafelhévízi pr, 1419—30 váci pk. — Magister artium. — Köznemesi származású, apja: Jakab, testvérei ismeretlenek.

Alsáni Bálint †1408. — 1352—74 veszprémi kk, 1353—74 esztergomi olvasókk, 1374—1408 pécsi pk, 1384: bíboros. — Egy. tan., kánonjogi dr. — Származása: báró, apja: János, testvérei: Pál és Gergely.

Bácskai Miklós †1504. — 1488—95 egri kk, 1493—99 mislyei pr, a veszprémi Mindenszentek káptalan pr, 1499—1501 szerémi, 1501—02 nyitrai, 1502—04 erdélyi pk. — Származása: köznemesi, családi körülményei ismeretlenek.

Bakóc Ferenc (másképpen: *Szatmári* vagy *Mester*) *1444, †1508. — 1482—92 váci kk, 1483—1508 budai pr, 1495—1508 győri pk. — Krakkóban egy. tan. — Származása: jobbágy, testvérei: Bálint, Tamás, Miklós, János, Katalin és egy ismeretlen nevű lány = Kancler Angelusné.

Bakóc Tamás, Erdődi *1442, †1521. — 1480—1486 titeli pr, 1486—91 győri, 1491—98 egri pk, 1498—1521 esztergomi érsek, 1500: bíboros, 1507: konstantinápolyi patriarcha. — Egy. tan. — 1487: még „in minoribus” — Származását ld. Bakóc Ferencnél.

Barius Miklós, Bánfalvi †1459. — 1436: az országbírói kancelláriában, 1443: fehérvári örkk, 1447—53 egri pr, 1456—59 pécsi pk. — Bécsben és Padua-ban egy. tan., kánonjogi dr. — Származása: köznemes, egy testvérét ismerjük, Lászlót.

Báthory Miklós, Ecsedi *1435, †1506. — 1469—75 szerémi, 1475—1506 váci pk. — Egy. tan. — 1473: még nem volt pappá szentelve. — Származása: báró, apja: István, testvérei: János, András, István, Péter, Pál, László, Katalin és Margit.

Beckensloer János *1427, †1489. — 1464—65 pécsi pr, pécsváradi apát, 1465—68 váradi, 1468—74 egri pk, 1474—79 esztergomi érsek, 1479—89 salzburgi érsek. — Származása: polgár, legalább egy, Jeromos nevű testvére volt.

Benzis András, Gualdoi †1437. — 1389 a spalatoei Szt. Lénárt egyház rektora, 1389—? spalatoei érsek, 1413—19 kalocsai érsek, 1419—37 sitteni pk. — Származása: ismeretlen.

Beriszló Péter *1475, \times 1520. — 1500—12 kalocsai kk, 1502—12 háji pr, 1507—12 fehérvári pr, 1512—20 veszprémi pk. — Származása: polgári, apja: János, testvéreit nem ismerjük.

Berzeviczy György †1437. — 1429 előtt pozsegai pr, 1429—37 nyitrai pk. — Származása: báró, apja: Péter, testvérei: (Schwarz) János és Anna = Lorántffy Györgyné. (A Schematismus tévesen „Berzencei”-nek nevezi!)

De La Bischino Máté *1419, †1461. — 1443—1461 erdélyi pk. Származása: ismeretlen.

Buondelmonte János *1389, †1448. — 1410—24 pécsváradi apát, 1424—48 kalocsai érsek. — Megelőzőleg bencés volt? — Származása: polgári (Firenzéből), családi körülményei ismeretlenek.

Csaholyi Ferenc *1496, \times 1526. — 1514—26 esanádi pk. — 1520-ban még nem volt pappá szentelve. — Egy. tan. — Származása köznemes, apja: György. A Csaholyiak genealógiájába nem kapcsolható bele, de biztos, hogy közülük való.

Csáky Miklós, Körösszegi †1514. — 1491 nagybányai plébános?, 1495—98 szerémi, 1500—14 esanádi pk. — Paduaban egy. tan. — Származása báró, apja: Benedek, testvérei: László, Ferenc, Anna, Kata, Borbála.

Csanádi Balázs †1427. — 1419—23 pk-i káplán, 1423: esanádi pr, 1423—27 erdélyi pk. — Bécsben egy. tan. — Származása ismeretlen.

Csetneki László †1448. — 1397—39 esztergomi kk, 1408—39 esztergomi Szt. György kápt. pr, 1424—35 a felhévízi keresztetek gubenátora, 1439—48 nyitrai pk. — Származása köznemesi, apja: László, testvérei: Miklós, János és Zsigmond.

Csezmicei János *1434, †1472. — 1451—59 váradi örkk, 1454—59 titeli pr, 1460—72 pécsi pk. — Ferrarában egy. tan., kánonjogi dr. — Köznemesi származású, testvérei: két ismeretlen nevű fiú és egy ismeretlen nevű leány.

Csupor Demeter, Monoszlói †1481. — 1429 kükküllői főisp., 1438 zágrábi olvasókk, 1438—65 knini, 1465—66 bosnyák, 1466—81 győri pk. — Bécsben egy. tan. — Származása báró, apja: Pál, testvérei: Ákos és György.

Dominis János †1444. — 1436—40 zengi, 1440—44 váradi pk. — Származása ismeretlen.

Döbrentei (Himfi) Tamás †1482. — 1430—40 veszprémi kk, 1440—47 veszprémi pr, 1447—67 pannonhalmi kormányzó, 1464—82 nyitrai pk. — Bécsben egy. tan. — Báró, apja: Benedek, testvérei: Balázs, László, Imre, János.

Erdődi István †1512. — 1504—12 nyitrai pk. — Származása ismeretlen.

Erdődy János *1474, †1519. — 1502—14 esztergomi pr, 1514—18 zágrábi pk. — Egy. tan. — Köznemesi származású, apja: Bakóc Miklós, testvérei: Bálint, Pál és Péter.

Erdődy Simon *1489, †1543. — 1518—43 zágrábi pk. — Bécsben és Páduában egy. tan. — Köznemesi származású, apja: Balázs, testvérei: Péter, Benedek, János és Klára.

Ernusz Zsigmond, Csáktornyai †1504. — 1470—1504 pécsi pk. — Bécsben és Ferrarában egy. tan. — Származása báró, apja: János kincstartó, testvére: János.

Estei Hipolit *1479, †1520. — 1487—97 esztergomi érsek, 1493 bíboros, 1497—1520 egri pk. (Nem vettük figyelembe az 1498-tól bírt milánói, 1502-től bírt capuai érsekséget és az 1503-ban kapott ferrarai pkséget.) — Apja: Hercules

ferrarai hg, testvérei: Izabella, Beatrix, Alfonz, Fernando, Zsigmond (és egy természetes fiú meg egy lány).

Farkas Bálint †1495. — 1481—83 váradi éneklők, 1487—89 váradi pr, 1490—95 váradi pk. — Származása ismeretlen.

Filipec János *1431, †1509. — 1476—90 váradi pk. — Polgári származású (Morvaországból), családi körülményei ismeretlenek.

Frangepán Gergely †1521. — 1493—1502 kalocsai olvasókk, 1495—1502 fehérvári pr, 1502—03 veszprémi pk, 1503—21 kalocsai érsek. — Származása báró, apja: Zsigmond, testvére János.

Fülöp †1419. — 1407—19 váci pk. — Megelőzőleg ferences volt, származása ismeretlen.

Gatalóci Mátyás †1457. — 1401—28 bácsi olvasókk, 1417—28 zágrábi pr. 1428—38 pécsi pr, 1438—40 váci pk, 1440—57 veszprémi pk. — Köznemesi származású, apja: Gergely, legalább egy László nevű testvére volt.

Geréb László, Vingárti *1452, †1502. — 1471—75 nagybányai plébános, 1475—76 az erdélyi pkség kormányzója, 1476—1501 erdélyi pk, 1502 kalocsai érsek. — Ferrarában egy. tan. — Származása báró, apja: János, testvérei: Lőrinc, István, Mátyás, Péter.

Gosztonyi János, Felsőszesteyei †1527. — 1489 bécsi egyetemen, 1493—esztergomi kk, 1503—08 esztergomi örkk, 1506—09 váci pk, 1509—24 győri, 1524—27 erdélyi pk. — Bécsben, Ferrarában és Párizsban egy. tan. — Köznemesi származású, apja: Szelesteyei János, testvérei: Miklós, Ferenc, Gergely.

Handó György †1480. — 1465—78 pécsi pr, 1479—80 kalocsai érsek. — Bécsben, Firenzében és Ferrarában egy. tan. — 1480-ban még „in minoribus”. — Kálmáncsehiből való jobbágy, legalább egy öccse (János) volt.

Hangácsi Albert †1466. — 1439 a bécsi egyetemen, 1443—45 egri kk, 1445—56 pécsi pr, 1456—58 egri pr, 1458—66 csanádi pk. — Bécsben, Paduában és Bolognaban egy. tan. — Köznemesi származású, testvéreit nem ismerjük.

Héderváry János †1418. — 1373—86 győri kk, 1386—1418 győri pk. — Bárói származású, apja: István, testvérei: Miklós, György, Mihály és László.

Héderváry László †1468. — 1433—39 a bécsi egyetemen, 1439—47 pannonthalmi apát, 1447—68 egri pk. — Származása báró, apja: György, testvérei: Ferenc, Pál és Zsigmond.

Herceg Ráfáel, Szekcsői †1456. — 1433—50 bosnyák pk, 1450—56 kalocsai érsek. — Kinevező bullája szerint „de genere ducum”, apja: László, testvérei: Fülöp és Pál.

Himfi Péter, Remetei †1457. — 1431—38 csanádi kk, 1438—57 csanádi pk. — Családnevének azonosítását *Juhásztól* (A csanádi pkség története) vettük át. Közlebbi családi körülményei ismeretlenek, apja biztosan Máté.

Hinko †1428. — 1400—05 zabori apát, 1405—28 nyitrai pk. — Származása ismeretlen.

Jakcs Dénes, Kusalyi †1432. — 1405—27 váradi kk, 1427—32 váradi pk. — Bécsben egy. tan. — Származása báró, apja: György, testvérei: László, János és Mihály.

János †1438. — 1435—38 váradi pk. — Ferences volt, származása ismeretlen.

Kálmáncsehi Domonkos †1501. — 1462—74 a fehérvári Miklós kápt. pr, 1474—95 fehérvári pr, 1495—1501 váradi, 1501 erdélyi pk. — Egy. tan. — Jobbágy származású, családi körülményei ismeretlenek.

Kálnai András †1455. — 1428 csázmai örkk, 1443—45 fehérvári pr, 1445 pécsi pr, 1445—55 pécsi pk. — Származása ismeretlen.

Kanizsai János †1418. — 1367—74 kirméi káplán, 1374—84 esztergomi pr, 1376—84 egri pr, 1384—87 egri pk, 1387—1418 esztergomi érsek. — Egy. tan. — Származása báró, apja: János, testvérei: Miklós, Lőrinc és István.

Kápolnay Mihály †1402. — 1389—92 titeli pr, 1393—99 nyitrai, 1399—1402 veszprémi pk. — Köznemesi származású, apja István, testvérei: Márton és György.

Kun Gergely, Rozsályi †1402. — 1374—87 váradi kk, 1393—97 szerémi pk, 1397—1402 csanádi pk. — Köznemesi származású, apja: György, testvérei: Lukács és Kálmán.

Lépes György, Váraskeszi *1375, x1442. — 1403—27 erdélyi pr, 1427—42 erdélyi pk. — Köznemesi származású, apja: Loránd, testvérei: Loránd és János.

Ludányi Tamás †1425. — 1391— pétervárad kormányzó, 1398—1400 szerémi pk, 1400—03 és 1421—25 egri pk. — Köznemesi származású, apja: L. Sinka Péter, testvérei: Péter, Sinka, István, László.

Marcali Dózsa (Miklós) †1423. — 1403 előtt udvari káplán, 1403—23 csanádi pk. — Ferences volt, származása ismeretlen.

Marcali László †1434. — 1417—23 csanádi pr, 1423—34 csanádi pk. — Egy. tan. — Származása báró, apja: Miklós, testvérei: Imre, János és István.

Matucsina Gábor †1477. — 1470 budai plébános, 1471—77 kalocsai érsek. — Köznemesi származású, apja: János, testvére: Zsigmond.

Miklós †1401. — 1398 előtt plocki kk, 1398—1400 szebeni pr, 1400—01 erdélyi pk. — Lengyel nemzetiségű, ismeretlen származású.

Miklós †1457. — 1449 előtt felhévízi pr, 1449—57 nyitrai pk. — Ismeretlen származású.

Miklós †1405. — 1396—1401 corbáviai, 1401—05 váci pk. — Származása ismeretlen.

Molnári Kelemen †1438. — 1405—09 alkancellár, 1406 zágrábi kk, 1409—pozsegai pr, 1412—17 csanádi pr, 1417—38 győri pk. — Köznemesi származású, apja: Péter, testvérei: István és Domonkos.

Nagylucsei Orbán †1491. — 1468 kancelláriai írnök, 1472— budai kk, 1473—74 esztergomi Tamás kápt. pr, 1474—81 fehérvári Miklós kápt. pr, 1481—86 győri, 1486—91 egri pk. — Köznemesi származású, apja: Fülöp, testvérei: Balázs, János, Benedek és egy lány.

Ország János, Guti †1536. — 1505—20 szerémi, 1520—36 váci pk. — Krakóban egy. tan. — Származása báró, apja: László, testvérei: Magdolna, Dorottya, Katalin, Borbála, Anna, Zsigmond, Mihály, Imre, Ferenc.

Pálóci György †1439. — 1400 előtt szepesi kk, 1401—19 szepesi pr, 1419—23 erdélyi pk, 1423—39 esztergomi érsek. — Egy. tan. — Köznemesi származású, apja: Péter, testvérei: Imre, Máté, és Hedvig.

Perényi Ferenc *1500 x1526. — 1508—14 erdélyi, 1514—26 váradi pk. — Származása báró, apja: Imre, testvére: Péter.

Péter (Polonus) †1405. — 1400—05 nyitrai pk. — Származása ismeretlen.

Podmanicki István, Podmanini *1480 előtt, †1530. — 1507—12 esztergomi kk, csanádi pr, 1512—30 nyitrai pk. — Csak 1513-ban szentelték pappá. — Származása báró, apja: László, testvérei: János, Anna, Krisztina, Mihály, István és Margit. (Kimutatásainkban 50 évesnek vettük, mert ennyi biztosan volt halálakor.)

Prato János — 1426 váradi pk. Egy év után „depositus“. Származása ismeretlen.

Rozgonyi Péter †1428. — 1401 — fehérvári kk, 1402— hantai pr, 1413—dömösi pr, 1417—25 veszprémi, 1425—38 egri pk. — Származása báró, apja: Simon, testvére: István.

Rozgonyi Simon \times 1444. — 1396—1428 esztergomi kk, dömösi pr, 1409—28 szepesi olvasókk, 1428—39 veszprémi, 1439—44 egri pk. — Krakkóban és Bécsben egy. tan. — Származása báró, apja: Simon, testvérei: István, Ilona és György.

Salánki Ágoston †1465. — 1435—45 erdélyi kk, 1445—65 győri pk. — Bolognaban egy. tan., kánonjogi dr. — Köznemesi származású, de családi körülményei ismeretlenek.

Sándor — 1411 veszprémi pk. — Közelebbi adatai ismeretlenek.

Sánkfalvai Antal †1500. — 1463—86 váradi kk, 1482—84 váci kk, 1468—98 pozsonyi pr, 1492—1500 nyitrai pk. — Kánonjogi dr. — Köznemesi származású, testvérei: Miklós és egy leány.

Scolari András †1426. — 1407—09 zágrábi, 1409—26 váradi pk. — Polgári származású (Firenzéből).

Scolari Carmanus †1423. — 1419—23 kalocsai érsek. — Polgári származású (Firenzéből).

Stibor †? — 1410 előtt plocki kk, 1410—20 egri pk. — Jogi baccalaureus, ismeretlen származású.

Stoltz Miklós †1471. — 1470 váradi pk. — Ismeretlen (sziléziai) származású.

Szalkai László *1472, \times 1526. — 1504 alkincstartó, 1513—20 váci pk, 1520 kalocsai érsek, 1520—24 egri pk, 1524—26 esztergomi érsek. — 1522-ben még nem volt pappá szentelve. — Jobbágy származású, testvérei: Márton és Balázs.

Szántói Lukács †1406. — 1389—92 budai pr, kirnői kancellár, 1395—97 csanádi, 1397—1406 váradi pk. — Köznemesi származású, közelebbi adatai ismeretlenek.

Szatmári György *1457, †1524. — 1494—99 kir. titkár, 1495—99 fehérvári Miklós kápt. pr, 1497—99 erdélyi pr, 1500—24 felhévízi pr, 1499—1501 veszprémi pk, 1501—05 váradi, 1505—22 pécsi pk, 1522—24 esztergomi érsek. — Csak 1506-ban szentelték pappá. — Polgári származású, testvére: Anna.

Szécsi Dénes †1465. — 1438—39 nyitrai, 1439—40 egri pk, 1440—65 esztergomi érsek. — Származása báró, apja: Miklós, testvérei: Miklós, János, Ferenc, Borbála, Dorottya.

Szegedi Lukács †1510. — 1480 kir. kancelláriai regisztrátor, 1483—87 csanádi pr, 1490—93 bosnyák, 1493—1500 csanádi, 1501—10 zágrábi pk. — Polgári származású, közelebbi adatai ismeretlenek.

Szilasi Vince †1473. — 1445 nagybányai plébános, 1445—49 váradi kk, 1449—72 váci pk. — Köznemesi származású, apja: Vince, testvére: György.

Szokoli János *1439, †? — 1466 előtt váradi kk, 1466—93 csanádi pk. — 1493-ban lemondott és kolostorba vonult. — 1466-ban még nem volt felszentelt pap. — Származása báró, apja: Péter, testvérei: Miklós, Albert, András. (Életkorát 54 évnek vettük, mert halála időpontja ismeretlen.)

Thurzó Zsigmond, Bethlenfalvi *1465, †1512. — 1496— aradi főesperes, 1500—02 esztergomi olvasókk, 1501—03 fehérvári pr, 1503—04 nyitrai, 1504—05 erdélyi, 1506—12 váradi pk. — Köznemesi származású, apja: Márton, testvérei: György, Péter, Márton, Gáspár.

Tuz Osvát, Szentlászlói *1436, †1499. — 1466—99 zágrábi pk. — 1466-ban még világi. — Köznemesi származású, testvérei: János és három lány.

Upori István †1419. — 1374— váradi éneklők, 1392—1401 titeli pr, 1402—03 szerémi pk?, 1403—19 erdélyi pk. — Köznemesi származású, apja: Imre, testvérei: László és János.

Váradai Péter *1450, †1501. — 1474 kir. titk. kancellár, 1475—84 a szentjobbi apátság kormányzója, 1475—80 esztergomi kk, 1476—80 erdélyi pr, 1480—1501 kalocsai érsek. — Egy. tan. — 1476-ban még nem volt felszentelve. — Polgári származású, apja: Imre, testvérei: Pál, Máté és László.

Várdai Ferenc *1474, †1524. — 1501—09 fehérvári kk, 1505—09 fehérvári örkk, 1508—09 háji pr, 1509—14 váci, 1514—24 erdélyi pk. — Egy. tan. — Származása báró; apja: Miklós, testvérei: István (†gyermekkorban), János, Mihály, Imre, Ambrus.

Várdai István †1471. — 1441 váradi kkság várományosa, 1451—54 egri és váradi kk, 1454—56 egri pr, 1457—71 kalocsai érsek, 1467 biboros. — Bolognaban egy. tan., kánonjogi dr. — Köznemesi származású apja: Pelbárt, testvérei: Zsuzsanna, Potenciána, Anna, Mihály, Aladár.

Vémeri Zsigmond †1500. — 1493—99 a leleszi prépostság adminisztrátora, 1500 zágrábi pk. — Származása ismeretlen.

Veronai Gábor *1420, †1486. — 1452—55 osztrák és cseh ferences provinciális, 1455—56 magyarországi inquisitor, 1472—75 erdélyi, 1475—1486 egri pk, 1477 biboros. — Rangoni gr. természetes fia.

Vetési Albert †1486. — 1430—31 a bécsi egyetemen, 1446—56 erdélyi kk, 1456—57 erdélyi pr, 1457—58 nyitrai, 1458—86 veszprémi pk. — Bécsben és Paduában egy. tan. — kánonjogi dr. — Köznemesi származású, testvérei: Miklós, Anna, Priszka és Dorottya.

Vince Benedek, Szentgyörgyi †1445. — 1410—39 fehérvári pr, 1439—42 győri pk. — Polgári származású, testvére: Nagy János.

Vitéz János, Zrednai *1408, †1472. — 1433 kancelláriai jegyző, 1437 kanc. protonotarius, 1441—45 zágrábi örkk, 1443—45 váradi pr, 1445—65 váradi pk, 1465—72 esztergomi érsek. — Köznemesi származású, apja: János, egy ismeretlen nevű férfi és egy Borbála nevű leánytestvére volt.

ifj. Vitéz János †1499. — 1463—81 váradi kk, 1470—81 váradi pr, 1481—89 szerémi, 1489—99 veszprémi pk. — Egy. tan. kánonjogi dr. — Köznemesi származású, testvére nem volt.

Zápolyai Miklós †1468. — 1461—68 erdélyi pk. — Köznemesi származású, apja: László, testvérei: Imre és István.

Zólyomi Benedek †1454. — 1438—40 zágrábi kk, 1437 előtt pécsi kk, 1442—54 zágrábi pk. — Köznemesi származású, közelebbi adatai ismeretlenek, az Albisi Zólyomiak genealógiájába nem illeszthető bele.

1. Ismert életkorú püspökök

Név	Életkora			Püspöki kormányzásának tartama	Származása
	halálakor	pályakezdetkor	püspöki kinevezéskor		
1. Estei Ilipolit	41	8	8	33	uralkodó család nagybirtokos
2. Báthory Miklós	71	34	34	37	
3. Geréb László	50	19	23	27	
4. Perényi Ferenc	26	7	7	19	
5. Podmanicki István	50	—	—	18	
6. Szokoli János	54	26	27	27	
7. Várdai Ferenc	50	26	35	15	
8. Csezmeicei János	38	17	26	13	
9. Csaholyi Ferenc	30	18	18	12	
10. Erdődy János	45	28	40	4	köznemes
11. Erdődy Simon	54	16	29	25	
12. Lépes György	67	27	52	15	
13. Thurzó Zsigmond	47	30	37	10	
14. Tuz Osvát	63	30	30	33	
15. Vitéz János	64	25	37	27	
16. Beckensloer János	62	37	38	25	
17. Beriszló Péter	45	25	37	8	polgári
18. Buondelmonte János	59	19	34	24	
19. Filipec János	78	45	45	15	
20. Szatmári György	67	37	42	25	
21. Uski János	51	15	48	3	jobbágy
22. Váradai Péter	51	24	30	21	
23. Bakóc Ferenc	64	42	55	13	
24. Bakóc Tamás	79	37	44	35	
25. Szalkai László	54	32	41	13	ismeretlen
26. De la Bischino Máté	42	23	23	19	
27. Veronai Gábor	66	32	50	16	

2. Átlagos élettartam, pályakezdés, kinevezés időpontja, működés tartama

(Az 1. sz. tábla adatai alapján.)

Származás	Átlagos élettartam	Átlagos pályakezdés	Átlagos kinevezési idő	Átlagos működési idő
Nagybirtokos (2—7.)	50	22	25	24
Köznemes (8—15.)	51	24	34	17
Polgár (16—22.)	59	29	39	17
Jobbágy (23—25.)	66	37	47	20
Összes (1—27.)	54	26	34	19

3. Átlagos élettartam nemzedékenként

(Ismert és feltételezett életkor alapján!)

Születési idő	Fő	Átlagos élettartam	Átlagos élettartam elcsesztettek nélkül
1325—49	2	76	76
1350—74	7	64	62
1375—99	14	57	57
1400—24	16	56	56
1425—49	13	60	60
1450—74	12	54	54
1475—99	7	43	50

4. Átlagos élettartam és származás
(Ismert és feltételezett életkor alapján!)

Születési idő	Átlagos élettartam	Összesen	Báró	Köznyemes	Polgár	Jobbágy	Ismeretlen
			származású fő				
a) Abszolút számban							
1375—99	57	14	5	5	3	—	1
1400—24	55	16	6	7	—	—	3
1425—49	60	13	2	5	2	4	—
1450—74	54	12	5	3	3	1	—
b) Százalékban.							
1375—99	57	100,0	35,7	35,7	21,4	—	7,2
1400—24	55	100,0	37,5	43,8	—	—	18,7
1425—49	60	100,0	15,4	38,5	15,4	30,7	—
1450—74	54	100,0	41,7	25,0	25,0	8,3	—

5. Püspökök működési ideje

Származása	Összesen fő	Működési ideje	
		összesen	főpapként
Báró	26	35	24
Köznyemes	25	31	17
Polgár	11	25	15
Jobbágy	5	29	14
Összes	67	31	18

6. Működési idő megoszlása

Származás	1465 előtt és után			1465 előtt kinev.			1465 után kinev.		
	működ.	vár.	főpap	működ.	vár.	főpap	működ.	vár.	főpap
é v e k b e n									
a) Abszolút számban									
Báró	913	292	621	627	259	368	286	33	253
Köznyemes	827	405	422	570	305	265	257	100	157
Polgár	280	111	169	132	77	55	148	34	114
Jobbágy	144	75	69	—	—	—	144	75	69
Összes	2164	863	1281	1329	641	688	835	242	593
b) Százalékban									
Báró	100,0	32,0	68,0	100,0	41,3	58,7	100,0	11,7	88,3
Köznyemes	100,0	48,7	51,3	100,0	71,0	29,0	100,0	38,9	61,1
Polgár	100,0	39,6	60,4	100,0	58,3	41,7	100,0	23,0	77,0
Jobbágy	100,0	52,1	47,9	100,0	—	—	100,0	52,1	47,9
Összes	100,0	39,9	60,1	100,0	48,2	51,8	100,0	29,0	71,0

7. Egy főre eső várakozási idő megoszlása

Szármarzás	Össze- sen	Kano- nok	Apát	Pré- post	Egyéb
a) 1465 előtt kinevezett					
Báró	16	5	2	7	2
Köznemes	18	7	1	9	1
Polgár	26	3	5	18	—
Jobbágy	—	—	—	—	—
Átlag	18	6	2	8	2
b) 1465 után kinevezett					
Báró	3	1	—	1	1
Köznemes	10	5	—	5	1
Polgár	6	2	—	4	—
Jobbágy	15	—	—	13	2
Átlag	8	2	—	5	1

8. Egyetemet végzett püspökök működési ideje

Szármarzás	Fő	Működési idő években	
		összes	főpapként
Báró	14	38	24
Köznemes ..	15	30	14
Polgár	1	27	21
Jobbágy	4	30	14
Ismeretlen ..	2	12	7
Átlag		32	18

9. Egyetemet végzett püspökök nemzedékek szerint

(Ismert és feltételezett élettartam alapján.)

Születési idő	Össz.	Nagyb.	Középb.	Polgár	Job- bágy	Isme- retlen
1325—49	2	2	—	—	—	—
1350—74	3	2	1	—	—	—
1375—99	4	2	2	—	—	—
1400—24	8	3	5	—	—	—
1425—49	8	1	3	—	4	—
1450—74	7	3	3	1	—	—
1475—99	3	1	2	—	—	—

10. Négy nemzedék egyetemet végző püspökei

Születési idő	Nagybirtokos		Középbirtokos		Polgári	
	össz.	egy. végz.	össz.	egy. végz.	össz.	egy. végz.
1375—99	5	2	5	2	3	—
1400—24	6	3	7	5	—	—
1425—49	2	1	5	3	2	—
1450—74	5	3	3	3	3	1

11. A főpapi székek betöltése

Egyházmegye	Összesen		Nagybirt.		Középbirt.		Polgár		Jobbágy		Ismeretlen	
	fő	év	fő	év	fő	év	fő	év	fő	év	fő	év
a) Abszolút számokban												
Észtergom	7	122	2	57	2	24	1	6	1	24	1	11
Eger	11	112	4	42	2	12	1	6	1	7	3	45
Győr	9	127	2	46	4	58	1	4	2	19	—	—
Nyitra	14	125	4	48	4	13	—	—	—	—	6	64
Pécs	8	146	4	104	2	15	1	16	—	—	1	11
Vác	10	113	2	36	4	40	—	—	1	10	3	27
Veszprém	12	104	4	27	4	62	3	14	—	—	1	1
Kalocsa	12	109	3	26	2	22	3	49	1	2	3	10
Csanád	9	124	3	53	2	21	1	7	—	—	3	43
Erdély	14	119	3	42	6	48	—	—	1	1	4	28
Várad	16	120	2	18	3	38	4	39	1	6	6	19
Zágráb	9	119	1	12	4	74	2	11	—	—	2	22
Összesen	131	1440	34	511	39	427	17	152	8	69	33	281
b) Százalékban												
Fő összesen	100,0		26,3		30,0		13,1		6,1		24,5	
Év összesen	100,0		35,5		29,7		10,6		4,7		19,5	
c) Korrigált												
Fő összesen	101		26		31		9		5		30	

12. Több püspökséget betöltő személyek

Betöltött püspökség száma	Püspök fő					
	össz.	nagyb.	középb.	polg.	jobb.	ismt.
1	64	10	20	6	2	25
2	26	13	8	—	1	4
3	8	2	3	2	1	—
4	3	1	—	1	1	—
Összesen	101	26	31	9	5	29

13. Püspökségek közötti vándorlás

Név	Származás	1.	2.	3.	4.
		püspökség jövedelme 1000 fl-ban			
Csupor D.	báró	?	?	?	13
Szatmári Gy.	polgár	26	12	25	25
Szalkai L.	jobbágy	4	20	22	25
Albeni J.	báró	12	25	18	
Szécsi D.	„	4	22	25	
Bácskai M.	közneves	5	4	24	
Thurzó Zs.	„	4	24	26	
Gosztonyi J.	„	4	13	24	
Beckensloer J.	polgár	26	22	25	
Szegedi L.	„	?	3	18	
Barkócz T.	jobbágy	13	22	25	
Báthory M.	báró	5	4		
Csáky M.	„	5	3		
Frangepán G.	„	12	20		
Geréb L.	„	24	20		
Herceg R.	„	?	20		
Jakes D.	„	?	26		
Kanizsai J.	„	22	25		
Kun G.	„	5	4		
Ország J.	„	5	4		
Perényi F.	„	24	26		
Rozgonyi P.	„	12	22		
Rozgonyi S.	„	12	22		
Várdai F.	„	4	24		
Gatalóci M.	közneves	4	12		
Kápolnai M.	„	4	12		
Ludányi T.	„	5	22		
Pálóci Gy.	„	24	25		
Vetési A.	„	4	12		
Vitéz J.	„	26	25		
Nágylucsei O.	„	13	22		
Kálmáncsehi D.	jobbágy	26	24		
Dominis J.	ismeretlen	?	26		
Miklós	„	?	4		
Veronai G.	„	24	22		
Agmándi P.	„	4	20		

14. A magyarországi püspökségek jövedelme

Egyháznegyve	Pápai servitium	1525-i jelentés	Korrigált jövedelem
Esztergom	4000	35 000	25 000
Eger	800	22 000	
Győr	800	13 000	
Nyitra	275	—	4 000
Pécs	3300	25 000	
Vác	500	4 000	
Veszprém	900	12 000	
Kalocsa	2000	20 000	
Erdély	1500	24 000	
Csanád	900	3 000	
Várad	2000	26 000	
Zágráb	2000	18 000	
Bosznia	200	—	
Szerém	100	5 000	

15. Egyházmegyék összjövedelmének megoszlása

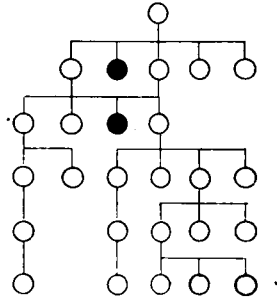
Egyház- megye	Évi jöv.	Összesen		Nagybirtok		Köznemes		Polgár		Jobbágy		Ismeretlen	
		év	jöv.	év	jöv.	év	jöv.	év	jöv.	év	jöv.	év	jöv.
Esztergom	25	122	3050	57	1425	24	600	6	150	24	600	11	275
Eger	22	112	2464	42	924	12	264	6	132	7	154	45	990
Győr	13	127	1651	46	598	58	754	4	52	19	247	—	—
Veszprém	12	104	1248	27	324	62	744	14	168	—	—	1	12
Pécs	25	146	3650	104	2600	15	375	16	400	—	—	11	275
Vác	4	113	452	36	144	40	160	—	—	10	40	27	108
Nyitra	4	125	500	48	192	13	52	—	—	—	—	64	256
Kalocsa	20	109	2180	26	520	22	440	49	980	2	40	10	200
Csanád	3	124	372	53	159	21	63	7	21	—	—	43	129
Várad	26	120	3120	18	468	38	988	39	1014	6	156	19	494
Erdély	24	119	2856	42	1008	48	1152	—	—	1	24	28	672
Zágráb	18	119	2142	12	216	74	1332	11	198	—	—	22	396
Összesen:		1440	23685	511	8578	427	6924	152	3115	69	1261	281	3807

16. Testvérek száma

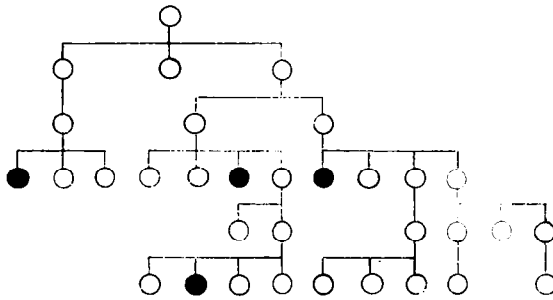
Testvérek száma	Össz.	Báró	Köznemes	Polgár	Jobbágy	Ismeretlen
	az esetek száma					
9 testvér	1	1	—	—	—	—
8 testvér	1	1	—	—	—	—
7 testvér	1	1	—	—	—	—
6 testvér	3	3	—	—	—	—
5 testvér	7	3	1	—	2	1
4 testvér	7	1	6	—	—	—
3 testvér	13	8	4	1	—	—
2 testvér	13	3	9	—	1	—
1 testvér	13	4	4	3	1	1
0 testvér	1	—	1	—	—	—

Leszármazási szkémák

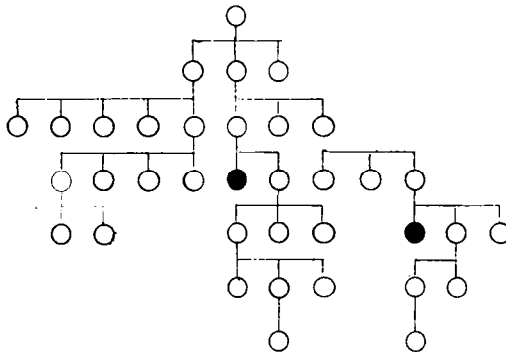
KANIZSAI

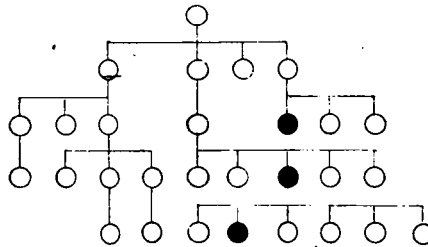
HÉDERVÁRY

ROZGONYI

VÁRDAI

Az üres körök férfitagokat, a feketék egyháziakat jelentenek.